

2-772(497.5Nin)''17''

392.546/.547

Primljeno: 25. 7. 2019.

Prihvaćeno: 14. 10. 2019.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22586/pp.v39i58.9314>

Zdenko Dundović

Klara Čavar**

Povijesno-pravni kontekst otmice, silovanja i prisilne ženidbe na području Ninske biskupije u 18. stoljeću – primjer Agate Zubčić iz Poličnika

U radu se na temelju izvornika iz Državnoga arhiva u Veneciji i Arhiva Zadarske nadbiskupije razmatra slučaj otmice, silovanja i prisile na ženidbu Agate Zubčić iz Poličnika. Na temelju zapisnika sudskoga procesa, koji se vodio u kancelariji ninskoga kneza, razmotrit će se povijesno-pravni kontekst problematike otmice, silovanja i prisilne ženidbe na području Ninske biskupije u 18. stoljeću. Analizom izvornoga gradiva te usporedbom s navodima i razmatranjima u znanstvenoj literaturi ukazat će se na uzroke i posljedice otmica, silovanja i prisilne ženidbe u razmatranome razdoblju s posebnim osvrtom na mletačku legislativu i kanonsko pravo Katoličke Crkve o tome pitanju te konkretno (ne) provođenje zakonskih normi u praksi.

Ključne riječi: otmica, silovanje, prisilna ženidba, Ninska biskupija, 18. stoljeće, kanonsko pravo.

Uvod

Otmice žena radi sklapanja braka poznat su fenomen u različitim kulturama.¹ Vesna Čulinović-Konstantinović ustvrdila je da se otmicu može definirati kao *manje ili više nasilno pribavljanje* ženskog bračnog partnera.² Autorica je pritom utvrdila da pri-

* Zdenko Dundović, Teološko-katehetski odjel, Sveučilište u Zadru, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Republika Hrvatska, E-mail adresa: zdundovic@unizd.hr

** Klara Čavar, Teološko-katehetski odjel, Sveučilište u Zadru, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Republika Hrvatska, E-mail adresa: kcavar@unizd.hr

¹ Marinko Marić, Rina Kralj-Brassard, "Od otmice do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma", *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 458; Marija Mogorović Crljenko, *Druga strana braka: nasilje i ilegitalnost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća* (Zagreb: Srednja Europa, 2012), 139. Usp. Vesna Čulinović-Konstantinović, "Tradicijska sklapanja braka otmicom u Bosni i Hercegovini", *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Etnologija* 48/49 (1996/1999): 145-169; V. Čulinović-Konstantinović, "Pregled istraživanja tradicionalnih oblika pribavljanja nevjestice – otmica i varijante njenih oblika u naroda Jugoslavije", *Ljetopis JAZU*, sv. 73 (1969): 445-458.

² Čulinović-Konstantinović, "Pregled istraživanja", 446.

padnost određenoj konfesiji na području današnje BiH nije bitno utjecala na brojčane razmjere otmica.³ S druge strane, intenzivnije provođenje tradicije otmica djevojaka radi ženidbe od 17. do 19. stoljeća može se povezati s određenim skupinama, primjerice Morlacima ili dinarskim stanovništvom, što potvrđuju provedena istraživanja.⁴ S obzirom na to da je uslijed mletačko-osmanskih ratova područje Ninske biskupije dijelom bilo naseljeno morlačkim stanovništvom,⁵ ne čudi relativno česta pojavnost tradicije otmica na tome području.⁶ Međutim, s obzirom da u istraženome arhivskom gradivu u Arhivu Zadarske nadbiskupije ne postoje zasebne knjige o tome fenomenu poput primjerice u Istri, za koju je opširna izvješća objavila Marija Mogorović Crljenko,⁷ ne može se sa sigurnošću utvrditi učestalost otmica na području Ninske biskupije.⁸ O problematici otmica žena radi ženidbe na području Ninske biskupije svjedočanstva pružaju moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa iz 17. i 18. stoljeća.⁹ Budući da je područje Ninske biskupije tijekom 18. stoljeća bilo uglavnom pod vladavinom Mletačke Republike, o pitanju otmica na tome području primjenjivalo se mletačko zakonodavstvo u građanskome smislu,¹⁰ a s obzirom na to da je stanovništvo uglavnom bilo katoličke ili pravoslavne vjeroispovijesti, u crkvenome smislu primjenjivalo se kanonsko pravo Katoličke Crkve.¹¹ Nužno je pritom napomenuti da su pravoslavni vjernici i svećenstvo na području Ninske biskupije u razmatranome razdoblju, prema državnim i crkvenim odredbama, potpadali pod jurisdikciju ninskoga biskupa.¹² Razvidno je da su katolički prelati i svećenstvo oštro nastupali prema

³ Čulinović-Konstantinović, "Pregled istraživanja", 446.

⁴ Čulinović-Konstantinović, "Pregled istraživanja", 446.

⁵ Vidi: Seid M. Traljić, "Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova", u: *Povijest grada Nina*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović (Zadar: Institut JAZU, 1969), 529-548.

⁶ Grozdana Franov-Živković u svome radu navodi otmice djevojaka "na turski način" iako nije opisano na što se točno pojam uporabljen u dokumentu odnosi. Grozdana Franov-Živković, "Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knjigama i ostalim dokumentima sa zadarskoga područja od 1565. do sredine 19. stoljeća", *Povijesni prilozi* 34 (2015), br. 49: 292, 295. Očito su novopridošli stanovnici na području Dalmacije dio običaja prenijeli i u novi zavičaj. Usp. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 142.

⁷ Vidi: Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 141. O problematici otmica vidi kod iste autorice: Marija Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću* (Zagreb: Srednja Europa, 2006), 146-150.

⁸ Nužno je pritom uzeti u obzir zaključak da se o proširenosti otmica može raspravljati samo ako se njihov broj može usporediti s brojem ukupno sklopljenih brakova na određenome području u određenome razdoblju. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 141.

⁹ Vidi rad: Grozdana Franov-Živković, "Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa, 17. i 18. st.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 57 (2015): 185-216.

¹⁰ Vidi: Maja Novak-Sambrailo, "Političko-upravni položaj Nina u doba Mletačke Republike", u: *Povijest grada Nina*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović (Zadar: Institut JAZU, 1969), 157-189.

¹¹ Otmica je do današnjega dana zapreka ženidbi u kanonskome pravu. O tome više kod: Piero Pellegrino, "L'impedimento del ratto nell'attuale diritto matrimoniale canonico (can. 1089 CJC E can. 806 CCEO)", *Revista Española de Derecho Canónico* 57 (2000), br. 149: 559-587.

¹² O tome opširno kod: Mile Bogović, *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993). Vidi: Zdenko Dundović, "Ninski biskup Toma Nekić (1743.-1754.)", *Croatia Christiana periodica* 40 (2016), br. 77: 129-143.

tome moralnom neredu. Jednako su činili i mletački predstavnici vlasti na području Mletačke Dalmacije i Albanije, bez obzira na konfesionalnu pripadnost otmičara.¹³

Nadalje, problematiku otmica, silovanja i prisilne ženidbe nužno je sagledati u kontekstu društvenih zbivanja, položaja žene u društvu i međusobnoga odnosa državne i crkvene juridičke prakse na području Mletačke Dalmacije u 18. stoljeću¹⁴ poput, primjerice, zabilježenih moralnih neurednosti u bračnim i izvanbračnim vezama na prostoru Ninske biskupije tijekom 18. stoljeća. Primjerice, zabilježeni su slučajevi da su oženjeni muškarci lijegali sa svojim sluškinjama, koje bi zatrudnjele, što je izazivalo veliki skandal. Nekada su se djevojke same podavale mladićima, što je rezultiralo trudnoćom prije braka i posljedično čedomorstvom. Primjerice, Katarina, kći pokojnoga Mate *Marcoghacia* iz Poličnika, ostala je tako trudna, rodila je potajno te počinila čedomorstvo davljenjem djeteta, a svoj čin je pokušala sakriti bacanjem djetetova tijela u duboku šumsku vodu. Slučaj zorno kazuje u kojoj su mjeri lažna obrana časti i strah od obiteljske osude psihološki utjecali na djevojke koje su radije pribjegavale zločinu negoli prihvaćale odgovornost za svoje čine. Zabilježeni su također slučajevi udovica koje su zatrudnjele s muževim bratom.¹⁵ Na temelju slučaja otete djevojke Agate Zubčić iz Poličnika u prvoj polovici 18. stoljeća u radu će se ukazati na temeljne sociološke, religijske i moralne veze otmičarske prakse djevojaka radi ženidbe na prostoru Ninske biskupije u 18. stoljeću.

Mletačko zakonodavstvo o otmicama, silovanju i prisilnoj ženidbi

Mletačko zakonodavstvo o otmicama, silovanju i prisilnoj ženidbi bilo je *de iure* jasno formulirano s predviđenim ostrim kaznama.¹⁶ Zakonodavac je pravno razlikovao dva oblika otmice: a) otmicu s primjenom nasilja i protivno volji otete osobe, što je nerijetko rezultiralo prisilnim brakom¹⁷ i b) otmicu uz zavođenje (*ratto di seduzione*), kojoj se oteta osoba nije opirala, a nerijetko joj je prethodilo zavođenje djevojaka raznim obećanjima (najčešće ženidbe), a sama oteta osoba dragovoljno je sudjelovala u otmici

¹³ Primjerice, u Državnome arhivu u Zadru pohranjen je dopis mletačkoga upravitelja iz Kotora generalnome providuru Justinu da Rivi da su pojedini pravoslavni svećenici i kaluđeri na području Mletačke Albanije u 18. stoljeću podržavali otmice katoličkih djevojaka (*cittelle catoliche*) te ih vjenčavali prema istočnome obredu i silili na promjenu vjere, zbog čega je kotorski upravitelj zatražio reakciju generalnoga providura. Hrvatska (dalje: HR) – Državni arhiv u Zadru, Zadar (dalje: DAZD) – fond 1 – Generalni providur za Dalmaciju i Albaniju (dalje: GP), Giustin da Riva 1705. – 1708., kut. 69, fol. 156v-157v.

¹⁴ Takav pristup problematici na području Mletačke Istre u 18. stoljeću primijenio je: Claudio Povoło, *Il Processo Guarnieri. Buie – Capodistria, 1771* (Koper: Knjižnica Annales, 1996).

¹⁵ Italija (dalje: IT) – Archivio di Stato di Venezia, Venezia (dalje: ASVe) – fond Camerlengo del Consiglio di dieci (dalje: CC), Raspe dei rettori, b. 67, Raspe delle sentenze criminali capitano Francesco Soranzo 1735., 1736., 1737.

¹⁶ Usp. Marco Ferro, *Dizionario del diritto comune e Veneto*, vol. II (Venezia: Andrea Santini e figlio, 1847), 591.

¹⁷ Taj oblik prisilnoga braka nazivao se "brak na turski način". Franov-Živković, "Glagoljske moralno-kazuističke odredbe", 192.

ili ju je poticala.¹⁸ Pritom je nužno naglasiti da su se otmice s dragovoljnim pristan-
kom radi ženidbe nerijetko dogovarale unutar obitelji mladića i djevojke kako bi se
izbjegli visoki troškovi vjenčanja, što je osobito bilo popularno među siromašnijim
obiteljima.¹⁹ Crkveno kanonsko pravo, s druge strane, predviđalo je ekskomunikaciju
otmičara te je isprva branilo mogućnost ženidbe između otmičara i žrtve, čak i ako je
oteta osoba bila suglasna sa ženidbom. Kasnije se ta praksa izmijenila, što je potvrdio
i Tridentski sabor, te je dopušteno sklapanje ženidbe između otmičara i otete osobe
uz uvjet da se žrtva pusti na slobodu i slobodnom voljom izrazi privolu na ženidbu.²⁰
Crkva je na Tridentskome saboru nastojala regulirati ženidbeno pravo osobito s ob-
zirom na ilegalnu i tajno sklopljenu ženidbu.²¹

Mletačko zakonodavstvo u slučaju silovanja nastupalo je oštro, barem u pisanoj le-
gislativi. Za slučaj silovanja nevine djevojke ili udane žene bila je predviđena smrtna
kazna. Ako je silovanje pritom uključivalo incest ili je silovana osoba pripadala redov-
ničkome staležu, bila je predviđena kazna spaljivanjem na lomači (*pena col fuoco*).²²
Ako je silovanje uključivalo i defloraciju (gubitak nevinosti), u općemu zakonodav-
stvu bila je predviđena smrtna kazna ili obveza ženidbe, dok je mletačko zakonodav-
stvo u tome slučaju primjenjivalo zatvorsku kaznu i isplatu miraza (*dote*)²³ oštećenoj
strani u roku od osam dana, a visinu iznosa miraza određivali su ovlašteni sudci.
Obvezu isplate miraza u slučaju otmice redovnica predviđalo je i crkveno kanonsko
pravo, što je regulirano odredbama Tridentskoga sabora.²⁴ Pitanje defloracije bilo je
pridržano mletačkoj magistraturi *Esecutori contro la bestemmia*.²⁵ Ako okrivljenik
ne bi isplatio miraz oštećenoj strani u predviđenome roku, zakonodavac je odredio
kaznu gubitka oba oka. Međutim, u praksi su češće zabilježene zatvorske kazne i

¹⁸ Ferro, *Dizionario*, vol. II, 588. V. Čulinović-Konstantinović u svome istraživanju izdvojila je četiri temeljna tipa otmice s obzirom na oblik i pojedinu značajku tradicije, a kao presudni čimbenik u središtu djela – nevjestu: otmicu nevjestu nasiljem od strane otmičara, javno sramoćenje nevjestu poljupcem, kidanjem odjeće i slično te odvođenje nevjestu i dobjegavanje, pri čemu je svakome tipu odredila i pripadajuće varijante. Čulinović-Konstantinović, "Pregled istraživanja", 456-457.

¹⁹ Franov-Živković, "Glagoljske moralno-kazuističke odredbe", 192, 201.

²⁰ Ferro, *Dizionario*, vol. II, 589-590. Usp. Marija Mogorović Crljenko, "Utjecaj Tridentskog koncila na bračna pitanja. Poseban osvrt na Istru", u: *Tridentska baština: katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama. Zbornik radova*, ur. Romana Horvat (Zagreb: Matica hrvatska; Katolički bogoslovni fakultet; Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016), 469.

²¹ Vidi rad: Claudio Povoio, "In margine ad alcuni consulti in materia matrimoniale (*Repubblica di Venezia – secoli XVII-XVIII*)", *Acta Histriae* 7 (1999), br. 1: 279-304. O percepciji ženidbe prije Tridentskoga sabora vidi: Cecilia Cristellon, *Marriage, the Church, and its Judges in Renaissance Venice, 1420 – 1545* (Cham: Palgrave Macmillan, 2017).

²² Ferro, *Dizionario*, vol. II, 757.

²³ O mletačkome dotalnom pravu vidi: Marco Ferro, *Dizionario del diritto comune e Veneto*, vol. I (Venezia: Andrea Santini e figlio, 1845), 640-649.

²⁴ Ferro, *Dizionario*, vol. II, 590.

²⁵ Ferro, *Dizionario*, vol. II, 560. O tome više kod: Giovanni Scarabello, *Esecutori contro la Bestemmia: un processo per rapimento, stupro e lenocinio nella Venezia popolare del secondo Settecento* (Venezia: Centro internazionale della grafica di Venezia, 1991); Vittorio Frajese, "L'evoluzione degli 'Esecutori contro la bestemmia' a Venezia in età moderna", u: *Il vincolo del giuramento e il tribunale della coscienza*, ur. Nestore Pirillo (Bologna: Annali dell'Istituto storico italo-germanico, Quaderno 47, 1997), 171-211.

novčane naknade počinitelja negoli primjena smrtno kazne.²⁶ Naime, mletačko zakonodavstvo u slučaju zakonski predviđene primjene smrtno kazne za počinjeni zločin radije je pribjegavalo primjeni kazne koja je bila određena običajnim pravom za isti zločin, što je bilo gotovo *nepisano pravilo*.²⁷ Nužno je, pritom, razlikovati silovanje uz primjenu sile te posljedično gubitak nevinosti od razdjevičenja kao posljedice slobodnoga pristanka na izvanbračni spolni čin, što je bitno određivalo primjenu kaznenoga prava.²⁸ U slučaju silovanja primjena kaznenoga prava bila je pridržana svjetovnome sudu, dok je ženidbena materija, napose pitanje postojanja i valjanosti ženidbenoga obećanja, bila pridržana crkvenome sudu.²⁹

Osim silovatelja, obvezu namirivanja miraza bili su dužni podmiriti i otmičari djevojaka, čak i ako s njima nisu tjelesno općili.³⁰ Ako je defloracija nevine djevojke bila posljedica ženidbenoga obećanja, zakonodavac je predvidio mogućnost prisile počinitelja defloracije na ženidbu s oštećenom stranom. U suprotnome bio je dužan isplatiti sudski određeni iznos miraza, što je oštećenoj strani jamčilo mogućnost buduće ženidbe, odnosno pronalaska muža, s obzirom na to da je gubitak nevinosti prije braka izravno utjecao na djevojčin ugled i čast u društvenome smislu, ali i na ugled i čast njezine obitelji.³¹ Štoviše, Valentina Cesco u svome je istraživanju ustvrdila da je otmica žena u novome vijeku percipirana kao *kazneno djelo protiv ugleda i časti*.³² Međutim, na području Mletačke Republike zabilježene su česte polemike i sukobi u tumačenju i primjeni državnoga odnosno crkvenoga prava o ženidbenoj materiji u slučaju silovanja i pitanju ženine časti jer je ženidbena materija tradicionalno spadala pod jurisdikciju crkvenih sudbenih institucija i odredaba kanonskoga prava.³³

O otmicama djevojaka i prisilnim ženidbama na području Ninske biskupije zabilježeni su podatci u spisima generalnih providura još polovicom 17. stoljeća. Primjerice, generalni providur Alvise Priuli zaprijetio je 6. srpnja 1640. godine Grguru Rajkoviću iz Vrsi smrtnom kaznom (*pena della vita*) ako ne oslobodi otetu djevojku Mariju, kći Ivana Boljevića iz istoga mjesta.³⁴ U drugome slučaju otmice na području Vrsi

²⁶ Ferro, *Dizionario*, vol. I, 558-559. O apliciranju smrtno kazne na području Mletačke Republike vidi rad: Claudia Passarella, "La pena di morte a Venezia in età moderna", *Historia et ius* 11 (2017): 1-27.

²⁷ Usp. Ivone Cacciavillani, *La "giustizia" nell'ordinamento veneziano* (Venezia: Corbo e Fiore Editori, 2011), 239.

²⁸ Primjerice, kada je u prvoj polovici 18. stoljeća župnik Vrsi (Ninska biskupija) razdjevičio neku djevojku, bez uporabe sile odnosno njenim pristankom, mletački pravni savjetnici utvrdili su da se u tome slučaju ne može primijeniti smrtna kazna na počinitelju. Fabiana Veronese, "'Terra di nessuno.' Misto foro e conflitti tra Inquisizione e magistrature secolari nella Repubblica di Venezia (XVIII sec.)" (doktorska disertacija, Università Ca' Foscari, Venezia, 2010), 32.

²⁹ Usp. Daniela Lombardi, "Il reato di stupro tra foro ecclesiastico e foro secolare", u: *Trasgressioni. Seduzione, concubinato, adulterio e bigamia (XIV-XVIII secolo)*, ur. Silvana Seidel Menchi i Diego Quagliani (Bologna: Il Mulino, 2004), 351-382.

³⁰ Ferro, *Dizionario*, vol I., 644.

³¹ Ferro, *Dizionario*, vol I., 560.

³² Valentina Cesco, "Due processi per rapimento a confronto (Repubblica di Venezia – seconda metà del XVI secolo)", *Acta Histriae* 7 (1999), br. 1: 349.

³³ O tome opširnije kod: Povolio, *Il Processo Guarnieri*, 50-61.

³⁴ HR-DAZD-1, GP, Alvise Priuli 1639.-1641., kut. 11, fol. 183r.

generalni providur izrijekom je naglasio da su otmice na tim prostorima učestale te je zapovjedio seoskim sucima da obznane odluku Generalnoga providurstva da će se prijestupnici i svi oni koji na bilo koji način budu pomagali otmičarima kazniti *smrtnom kaznom i oduzimanjem dobara*.³⁵ Unatoč ostrim kaznama svjetovnih i crkvenih sudišta praksa nasilnih otmica, silovanja i prisilne ženidbe ipak nije jenjavala na prostoru Ninske biskupije ni u 18. stoljeću.

Kanonsko zakonodavstvo o zapreci otmice i prisilnoj ženidbi

Za bolje razumijevanje problematike nužno je osvrnuti se na povijesni razvoj ženidbene zapreke otmice u kanonskome pravu.³⁶ U rimskome klasičnom pravu otmica ženske osobe promatrana je više pod vidom "uvrede" nanesene obitelji, odnosno ocu obitelji, koji se zbog toga mogao osobno osvetiti. Potrebno je napomenuti da je od Augustova doba otmica bila prisutna kao zasebno kazneno djelo i da je bila kažnjavana čak i smrtnom kaznom.³⁷ Međutim, kazna se mogla zamijeniti brakom ako su ženska osoba i osobe o kojima je ovisila bili suglasni i pristajali na brak, iz čega zaključujemo da je otmica, još uvijek, zadržavala važan privatni karakter. U jednoj konstituciji iz 320. godine Konstantin potvrđuje smrtnu kaznu za otmičara, dok ocu obitelji (*pater familias*) oduzima mogućnost privatnoga rješavanja spora i dogovaranja, a otmičaru oduzima mogućnost da se kazne oslobodi sklapanjem ženidbe s otetom čak i ako bi ona bila suglasna.³⁸ Iako se u navedenoj Konstantinovo konstituciji ne spominje otmica kao ženidbena zapreka, čini se vjerojatnim tumačenje prema kojemu bi, u navedenom zakonodavstvu, otmica činila pravu zapreku između otmičara i otete ženske osobe. Zapravo, u odredbama koje su pedesetak godina kasnije, oko godine 374., proglasili carevi Valentinijan, Valens i Gracijan, pretpostavlja se postojanje ženidbene zapreke otmice između otmičara i otete jer se daje mogućnost da se takva ženidba, unutar pet godina od sklapanja, može proglasiti ništavnom. Ako se unutar toga vremena ženidba ne bi proglasila ništavnom, nakon isteka iskoristivih pet godina po

³⁵ HR-DAZD-1, GP, Alvisi Priuli 1639.-1641., kut. 11, fol. 186r.

³⁶ Za upoznavanje povijesnog razvoja zapreke otmice važni su sljedeći radovi: Bruno Testacci, *La Difesa della libertà matrimoniale della donna nell'impedimento di ratto: Can. 1074 C.I.C.* (Roma: Sacerdotes Cordis Iesu, 1962); Giuseppe Ferroglio, "Raptus in parentes", *Annali della facoltà giuridica dell'università di Camerino* 19 (1952): 3-34; G. Ferroglio, "Studi in tema di 'impedimentum raptus'", *Annali della facoltà giuridica dell'università di Camerino* 20 (1953): 147-234; Raymundi Bidagor, "De impedimenti raptus purgatione, CIC 1074, § 3", *Monitor Ecclesiasticus* 58 (1958): 515-528; Fernando Della Rocca, "Del 'locus liber ac tutus' di cui al can. 1074 CIC", *Il Diritto Ecclesiastico* 69 (1958): 174-184; Ermanno Graziani, "Ratto violento, ratto fraudolento e ratto sedutorio", *Il Diritto Ecclesiastico* 53 (1942): 412-414; Urbano Navarrete, "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo: aetas, raptus, crimen", u: *Gli impedimenti al matrimonio canonico* (Città del Vaticano: Arcisodalizio della Curia Romana, 1989), 71-94; navedeni rad Pellegrino, "L'impedimento del rato", 559-587.

³⁷ Olis Robleda, *El matrimonio en Derecho romano* (Roma: Libreria Editrice dell'Università Gregoriana, 1970), 209; Testacci, *La difesa della libertà*, 26.

³⁸ Navarrete, "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo", 80; Fausto Goria, "Voce 'Ratto (diritto romano)'" u: *Enciclopedia del diritto*, vol. 38 (Milano: Giuffrè, 1987), 707.

samome pravu postala bi valjana.³⁹ Na koncu, Justinijan, osim što precizno određuje kaznu za otmičara, uvodi ženidbenu zapreku i apsolutno zabranjuje ženidbu između otmičara i otete ženske osobe pa i u slučaju da njezini roditelji dadu svoj pristanak.⁴⁰

Što se tiče kanonskoga prava, prve tragove crkvenih odredbi u pogledu otmice nalazimo na Saboru u Ankiri u Maloj Aziji godine 314. odnosno dvadesetak godina prije Konstantinovih odredbi. Od tada su se bilo pojedini rimske pape, bilo različiti partikularni sabori te ekumenski Sabor u Kalcedonu bavili otmicama žena.⁴¹ Oko godine 375. odredbu Sabora u Ankiri preuzeo je i potvrdio Bazilije, biskup Cezareje u Kapadociji (oko 330. – 379.) i dopunio ju je dodavši da, ako oteta žena nije vezana nikakvom obvezom, mora biti vraćena svojoj obitelji, a obitelj je trebala odlučiti o udaji otete. Bazilije je postavio problematiku ženidbe između otmičara i otete ženske osobe, prije svega kao pitanje slobodnoga pristanka u kojemu se, prema razmišljanjima i mentalitetu toga vremena, važnost stavljala na pristanak članova obitelji otete više nego na pristanak dotične.⁴²

Potrebno je naglasiti kako je crkveno zakonodavstvo, što se tiče otmice, u središte stavljalo obvezu kazniti javnom kaznom različite oblike otmice na temelju težine kaznenoga djela. Bilo je potrebno, nadalje, vrednovati otmicu prema statusu otete žene, odnosno trebalo je uzeti u obzir radi li se o djevici, udovici, osobi posvećenoj Bogu i slično. Među partikularnim saborima posebnu važnost za ovu materiju zauzima Sabor u Meauxu, održan 845. godine, koji, nakon što je uredio određene odredbe glede reguliranja ženidbi koje su već sklopljene između otmičara i otete (kan. 63 i 64), određuje da ubuduće otmičari, osim što su ekskomunicirani, ostaju *sine spe coniugii perpetuo* (kan. 66). U tome razdoblju ženidba bez pristanka zaručnčina oca smatrala se otmicom, takozvani *raptus in parentes*, crkveno je kažnjavana ekskomunikacijom, a valjanost ženidbe bila je prepuštena volji uvrijeđenoga oca.⁴³ U skladu s mentalitetom i vremenom u kome su navedeni kanoni nastali, njihove odredbe vezane za otmicu možemo interpretirati kao postojanje trajne bračne zapreke između otmičara i otete.⁴⁴

Gracijan⁴⁵ se na široko bavio pravnim pitanjima vezanima za otmicu u Kauzi 36. Može se reći da je on silovanje izjednačavao s otmicom, čak i kada bi ona bila ostvarena u svrhu sklapanja ženidbe. Međutim, bitno je da Gracijan ostavlja mogućnost za *purgatio raptus* preko vraćanja otete, javne pokore i pristanka stranaka i njihovih

³⁹ Robleda, *El matrimonio en Derecho romano*, 210.

⁴⁰ "Nec sit facultas raptae (...) cuilibet (...) raptorem suum sibi maritum exposcere, sed cui voluerint parentes, excepto raptore, eam legitimo copulent matrimonio, quoniam nullo modo, nullo tempore datur a nostra serenitate eis consentire, qui hostili more in nostra republica matrimonium student sibi coniungere" (C.9, 13, 2). Navarrete, "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo", 80.

⁴¹ Usp. Goria, "Voce 'Ratto (diritto romano)'", 719.

⁴² Pellegrino, "L'impedimento del rato", 562.

⁴³ Pellegrino, "L'impedimento del rato", 82.

⁴⁴ Pellegrino, "L'impedimento del rato", 81.

⁴⁵ Magister Gracijan (1075. ili 1080. – 1145. ili 1147.) bio je talijanski pravnik, utemeljitelj kanonskoga prava. Predavao je pravo na Bolonjskome sveučilištu u prvoj polovici dvanaestoga stoljeća. Autor je djela *Concordia discordantium canonum* (*Suglasje nesložnih kanona*), međutim, to je djelo poznatije po imenu kompilatora kao *Decretum Gratiani*.

roditelja na brak.⁴⁶ Dekretisti nisu prihvatili Gracijanov nauk o otmici. Naprotiv, neki su čak oštro osporavali takav nauk. Isticali su, pod utjecajem tada aktualnih rasprava o trenutku nastanka ženidbe, odlučujuću važnost slobodnoga pristanka stranke na ženidbu. Dakle, definitivno je isključena uloga roditelja i nauk je sve odlučniji priznati valjanost ženidbe između otmičara i otete ako oni nakon otmice slobodno žive kao muž i žena. Dekretisti su smatrali da su se na suživot nakon otmice mogla primijeniti načela kao za nevaljanu ženidbu *ex metu* (zbog straha), koja je učinjena valjanom snagom naknadnoga pristanka. Ta je načela jasno definirao Petar Lombardijski, koji je u biti podržao stajalište da se na bračni suživot nakon otmice mogu primijeniti ista načela koja se primjenjuju na ženidbu nevaljanu zbog straha.⁴⁷

Takav doktrinarni smjer predstavljao je opasnost da zapreka otmice izgubi pravnu autonomiju i učinkovitost. U tome razdoblju već Lucije III. (1181. – 1185.) u dekretu *Cum causam* (X, 5, 17, 6), potvrđuje valjanost ženidbe koja je sklopljena između otmičara i otete suglasne sa ženidbom. Nekoliko godina kasnije Inocent III. (1198. – 1216.) oduzeo je svaku pravnu relevantnost zapreci otmice ističući da oteta žena s otmičarom sklapa valjani brak ako je prijašnje neslaganje naknadno prešlo u pristanak na brak.⁴⁸ Naravno, ovdje se pretpostavlja da je do toga pristanka došlo u punoj slobodi, bez prisile i velikoga straha jer bi u suprotnome ženidbeni pristanak bio nevaljan. Iako je otmica ostala kazneno djelo koje je trebalo kazniti, u idućemu razdoblju nije više predstavljala zapreku za sklapanje ženidbe. Treba napomenuti da gore navedeni dekretali nisu uvršteni u IV. knjigu *Dekretala* Grgura IX. (1234.), koja se bavila ženidbom, nego u V. knjigu koja se bavila kaznenim pravom. Dakle, slijedeći tu liniju dekretisti se više ne bave otmicom kao ženidbenom zaprekom, nego je promatraju pod vidom kaznenoga djela koje treba kazniti.⁴⁹ Nužno je istaknuti, iako u ovome razdoblju otmica nije promatrana kao ženidbena zapreka, da je pravo otete osobe na slobodno sklapanje ženidbe bilo svejedno zaštićeno odredbom o nevaljanosti ženidbene privole ako je dana pod prisilom ili pod utjecajem velikoga straha. Dakle, Crkva je uvijek isticala važnost slobode u davanju ženidbenoga pristanka.

Tridentski sabor (1545. – 1563), nakon dugoga prekida od četiri stoljeća, ponovno vraća aktualnost zapreci otmice. Naime, Tridentski sabor odredio je da otmica čini zasebnu ženidbenu zapreku neovisnu o utjecaju prisile ili straha na ženidbenu privolu. Uvodi tako kompletniju i učinkovitiju obranu slobode ženske osobe pri sklapanju ženidbe, a u odnosu na otmičara koji je imao namjeru prisiliti je na ženidbu, određuje

⁴⁶ Pellegrino, "L'impedimento del rato", 563; Navarrete, "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo", 82.

⁴⁷ "Verumtamen qui inviti et coacti coniuncti sunt, et postea, ab aliquo tempore, sine contradictione et querimonia cohabitaverint, facultas recedendi vel reclamandi habita, consentire videntur, et consensus ille subsequens supplet quod praecedens coactio tulerat": Petrus Lombardus, *Sententiae in IV libris distinctae* (Grottaferrata: Ed. Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1971.-1981.), lib. IV, dist. 27.

⁴⁸ Usp. Pellegrino, "L'impedimento del rato", 563; Navarrete, "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo", 82.

⁴⁹ Usp. Ferroglio, "Studi in tema di 'impedimentum raptus'", 147; Navarrete, "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo", 82.

i zahtijeva da ženska osoba treba biti oslobođena i smještena na sigurno mjesto prije nego, slobodno i svojevolljno, izabere ženidbu.⁵⁰ Na taj je način, pored već postojećega razloga za ništavnost ženidbe zbog prisile ili velikoga straha, koji proizlazi iz naravnoga prava, ustanovljena nova zapreka otmice koja proizlazi iz crkvenoga prava. Prije Tridentskoga sabora za valjanost ženidbe bilo je dovoljno konstatirati da se radilo o slobodnome pristanku otete na ženidbu. Nakon Tridentskoga sabora bilo je neophodno oslobađanje otete ženske osobe od otmičara i njezino smještanje na sigurno i slobodno mjesto prije eventualnoga davanja pristanka na ženidbu.⁵¹

Tumači tridentskoga dekreta zadržavaju se, na poseban način, na određivanju naravi otmice razlikujući otmicu kao zapreku od njezinih drugih oblika. U praksi je pomno razrađena nakana otmičara kao jedan od bitnih elemenata za postojanje zapreke otmice. Dekret, u biti, pobliže ne određuje da otmica treba biti izvedena u svrhu ženidbe, a upravo je doktrina došla do jasnoće da zapreka postoji samo ako je otmica izvedena u svrhu sklapanja ženidbe s otetom i da svi drugi mogući oblici otmice nisu relevantni za zapreku.⁵² Svrha otmice smatrana je važnom u toj mjeri da je ušla kasnije u odredbu kan. 1074 Zakonika kanonskoga prava iz 1917. i zadržana i u kan. 1089. važećega Zakonika kanonskoga prava.

Slučaj Agate Zubčić iz Poličnika – povijesni prikaz i analiza događaja

U fondu magistrature *Capi del Consiglio di Dieci* u Državnome arhivu u Veneciji pohranjen je zapisnik sudskoga procesa, koji se vodio u kancelariji ninskoga kneza 21. studenoga 1725. godine, a sadrži ispitivanje djevojke Agate Zubčić iz Poličnika, kćeri seoskoga kapetana Marka Zubčića, o njezinoj otmici, silovanju i prisili na ženidbu, koju je izvršio Petar Japundžić iz Ruplja. Zapisnik se proteže od f. 32r do f. 43r.⁵³ Identičan zapisnik pohranjen je u ženidbenim spisima Ninske biskupije, koji su pohranjeni u Arhivu Zadarske nadbiskupije u Zadru.⁵⁴ K tomu, zapisniku je priložen i dopis ninskoga biskupa Bernarda Dominika Leonija (1722. – 1727.)⁵⁵ Vijeću desetorice od

⁵⁰ “Decernit Sancta Synodus, inter raptorem et raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quodsi rapta, a raptore separata et in loco tutto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit: eam raptor in uxorem habeat; et nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes, sint ipso iure excommunicati ac perpetuo infames omniumque dignitatum incapaces. Et si clerici fuerint, de proprio gradu decedant. Teneatur praeterea raptor, mulierem raptam, sive eam in uxorem duxerit sive non duxerit, decenter arbitrio indicis dotare”. *Concilium Tridentinum: diariorum, actorum, epistularum, tractatum nova collectio*, tom. IX, pars VI (Fribourgi Bresgoviae: Edidit Societas Goerresiana, 1924).

⁵¹ Franz Xavier Wernz, Pedro Vidal, *Ius canonicum*, t. V. (Romae: Aedes Univ. Gregoriana, 1928), 367; Pietro Gasparri, *Tractatus canonicus de matrimonio*, vol. I (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1932), 383-384; Ferroglio, “Studi in tema di ‘impedimentum raptus’”, 148-149.

⁵² Usp. Navarrete, “Gli impedimenti relativi alla dignità dell’uomo”, 84.

⁵³ IT – ASVe – Capi del Consiglio di dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti (dalje: CCD), b. 279, fol. 32r-43r.

⁵⁴ Hrvatska (dalje: HR) – Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: AZDN) – fond 17, serija 17/1 (dalje: HR-AZDN-17/1), Ninska biskupija, Spisi kurije/ordinarijata 1722.-1727., kut. 8, fol. 723r-735r.

⁵⁵ ASVe-CCD, b. 279, fol. 31r-v. Bernard Dominik Leoni bio je Kotoranin, a papa Inocent XIII. (1721. – 1724.) uzdigao ga je na katedru ninskoga biskupa. Njegovu imenovanju ninskim biskupom uve-

28. studenoga 1725. godine o tome slučaju (Prilog 1.). Slučaj Agate Zubčić iznimno je vrijedan povijesni izvor za razumijevanje odnosa mletačkih državnih vlasti i crkvenih vlasti prema otmicama, silovanju i prisilnoj ženidbi na području Ninske biskupije.

Iz dopisa ninskoga biskupa Leonija saznaje se da je tijekom tri redovita ženidbena navještaja u župnim crkvama u Ruplju i Poličniku, prema važećim odredbama Tri-dentskoga sabora,⁵⁶ utvrđena ženidbena zapreka prave i tvarne otmice (*di ratto vero, e reale*), koju je nad osobom Agate Zubčić iz Poličnika izvršio Petar Japundžić iz Ruplja uz pomoć trojice sudionika.⁵⁷ Petar Japundžić bio je vojnik u postrojbama dopukovnika (*tenente colonello*) Teodorina Dede iz Islama.⁵⁸ Biskup Leoni naveo je da je dopukovnik Teodorin Dede zatražio od seoskoga kapetana Marka Zubčića iz Poličnika ruku njegove kćeri za svoga vojnika Petra Japundžića, čemu se njezin otac usprotivio. Nakon odbijenice uslijedila je otmica *na bruku i u prkos* (*ad onta, e per dispetto*) njezinim roditeljima. Ipak, čin otmice nužno je sagledati u kontekstu prisile roditelja otete djevojke radi njihova popuštanja i pristanka na ženidbu, što je bio uobičajeni *modus operandi* na jugoistoku Europe.⁵⁹ Biskup Leoni saznao je od više svjetovnih i crkvenih osoba da je Japundžić, uz veliku pomoć obitelji Dede, nastojao prikriti otmicu i na brzinu se vjenčati s otetom Agatom. Razvidno je da se ninski biskup, u maniri dobroga crkvenoga pastira, osobno uputio u Poličnik kako bi istražio slučaj.⁶⁰ Istodobno, Agata je bila skrivena u kući dopukovnika Dede, pa je biskup Leoni zatražio da nesretna djevojka pođe s njim na sigurno i slobodno mjesto kako bi je mogao ispitati o cijelome slučaju te ustanoviti je li ona voljna sklopiti ženidbu s Japundžićem.⁶¹ Pritom je veliku ulogu odigrao zadarski nadbiskup Vicko Zmajević (1713. – 1745.). Zmajević je prozreo događanja oko Agate Zubčić. U iskazu ninskome knezu djevojka je posvjedočila da

like je pridonio zadarski nadbiskup Vicko Zmajević (1713. – 1745.). Od vremena njegova biskupovanja pripadnici kotorske obitelji Leoni bili su povezani raznim visokim i uglednim službama uz grad Nin. Usp. Zvezdan Strika, "Catalogus episcoporum ecclesiae Nonensis' zadarskoga kanonika Ivana A. Gurata", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 49 (2007): 145; Dundović, "Ninski biskup Toma Nekić", 131; Josip Celić, "Stanovništvo grada Nina na popisu iz 1810. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 55 (2013): 113.

⁵⁶ Usp. Marić, Kralj-Brassard, "Od otmice do postelje", 456.

⁵⁷ U otmicama je muškarac u pravilu imao aktivnu, a žena pasivnu ulogu, bez obzira pristala na nju ili ne. Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 146.

⁵⁸ Mletački pukovnik Teodorin Dede bio je pravoslavni Grk, podrijetlom iz Malvasije (Iraklion na Kreti). Oženio je Jelenu Mitrović, kći serdara Zaviše Mitrovića. S obzirom na obveze prema investituri iz 1670. godine, Teodorin Dede uzeo je Jelenino hrvatsko prezime Mitrović pa je tako u Kotarima nastalo prezime Dede Mitrović (Janković). S namjerom da se poštuju ime i sjećanje na zasluge Jeleninih prethodnika, ali i obveze iz investiture, mletački dužd Luigi Pisani 4. lipnja 1739. godine odobrio je prijenos imena, plemstva i titule na Teodorina Dedu i tako je nastala loza mletačkih konte Dede Mitrović. Damir Magaš, Josip Brtan, *Prostor i vrijeme knezova Posedarskih. Zemljopisna obilježja i povijesni razvoj Općine Posedarje. Posedarje, Slivnica, Vinjerac, Podgradina, Islam Latinski, Ždrilo i Grgurice* (Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za istraživanje krša i priobalja, Odjel za geografiju; Hrvatsko geografsko društvo Zadar, 2015), 286-287.

⁵⁹ Cesco, "Due processi per rapimento", 356.

⁶⁰ Zadarski nadbiskup Vicko Zmajević opisao je Leonija kao primjerna i marljiva svećenika koji je posjedovao spekulativno, polemično i kanonsko znanje, a uz to je bio narodni čovjek. Dundović, "Ninski biskup Toma Nekić", 131.

⁶¹ ASVe-CCD, b. 279, fol. 31r.

ju je zadarski nadbiskup utješio i ohrabrio te joj garantirao da će je poslati ninscome biskupu kako bi bila slobodna od daljnjega zlostavljanja. U konačnici, Zmajević je to i učinio. Agata je nadbiskupovom brodicom prevezena u Nin u pratnji Uršule, nadbiskupove služavke, jednoga svećenika i četiri klerika.⁶² Stoga je tvrdnja Vesne Čulinović-Konstantinović da je Crkva blagonaklono gledala na pojavu otmice s ciljem pridobivanja vjernika,⁶³ a što je preuzela u doktorskome radu Ivana Odža,⁶⁴ netočna, osobito s obzirom na crkveni nauk i praksu u vezi sa sakramentom ženidbe.⁶⁵ Da je Crkva blagonaklono gledala na otmice radi pridobivanja vjernika, zar bi papa naredio da se krivci za takve slučajeve protjeraju i izopće iz Crkve, a Tridentski sabor donio odredbu o ekskomunikaciji sudionika takvih događaja?⁶⁶ Sustavniji pristup problematici odnosa Crkve prema otmicama iznijela je Marija Mogorović Crljenko u svome radu, koja je ispravno protumačila sklapanje crkvene ženidbe nakon otmice isključivo ako je osobi bila zajamčena osobna sloboda i pristanak na ženidbu slobodnom voljom, a pritom je Crkva činila sve što je bilo u njezinoj moći za suzbijanjem otmica.⁶⁷

O tome je za zadarsko i ninsko područje opširno izvijestila Grozdana Franov-Živković.⁶⁸ U svome radu G. Franov-Živković navela je da na otocima nije zabilježen nijedan slučaj otmice nevjeste.⁶⁹ U izvornicima su ipak zabilježeni slučajevi dogovornih otmica, a u jednoj takvoj sudjelovao je i svećenik.⁷⁰ Na otocima je zabilježeno i nekoliko slučajeva nasilne defloracije. Primjerice, Ante Ivanov Šimin iz Preka nasilno je razdjevicio Stošu, kći Šimuna Perića iz Preka.⁷¹

Analiza objavljene odredbe ninskoga biskupa Ivana Krstitelja Jurile (1771. – 1789.)⁷² od 11. lipnja 1781. godine zorno pokazuje da su ninski biskupi najoštrijim rječnikom upozoravali na potrebu *iskorjenjivanja običaja ugrabljivanja djevojaka, toj propasti,*

⁶² ASVe-CCD, b. 279, fol. 33r.

⁶³ Vesna Čulinović-Konstantinović, "Otmica kao tradicionalni oblik pribavljanja nevjeste kod naroda Jugoslavije" (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 1965), 10.

⁶⁴ Ivana Odža, "Žena u usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore od Fortisa do današnjih dana" (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016), 165-166.

⁶⁵ Štoviše, Tridentski je sabor pooštrio mjerila u tim slučajevima. Usp. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 150.

⁶⁶ Usp. Marić, Kralj-Brassard, "Od otmice do postelje", 458-459.

⁶⁷ Usp. Mogorović Crljenko, "Utjecaj Tridentskog koncila", 467-468.

⁶⁸ Franov-Živković, "Zapreke za sklapanje braka", 275-312.

⁶⁹ Franov-Živković, "Zapreke za sklapanje braka", 284.

⁷⁰ U fondu Vijeća desetorice u Veneciji zabilježen je jedan zanimljiv slučaj. Ante Ivosić s Oliba zaprosio je 1746. godine Matiju, kći pokojnoga Ivana Glavaša (*Glavas*) iz Privlake, od njezine majke Margarete i brata Tome. Nakon njihove odbijenice Antin brat, svećenik Frane Ivosić, organizirao je otmicu mlade Matije. S obzirom na to da se u dokumentu navodi da je Matija sa sobom ponijela svu svoju pokretninu, vjerojatno je bila riječ o dogovornoj otmici između mladića i djevojke radi sklapanja ženidbe (*ratto di seduzione*). ASVe-CCD, b. 279, fol. 46r-v. Istraživanja M. Mogorović Crljenko također potvrđuju da je u otmicama pomoć mogao pružiti i svećenik. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 169.

⁷¹ ASVe-CC, Raspe dei rettori, b. 67.

⁷² O njemu vidi više kod: Lovorka Čoralić, "Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa Ivana Federika Orsinija Rose (1738-1743) i Ivana Krstitelja Giurilea (1771-1789)", *Croatia Christiana periodica* 17 (1993), br. 31: 137-145.

za utješiti Božju pravdu veoma rasrđenu zbog grdobe grijeha.⁷³ Dodatno svjedočanstvo o tome nalazi se u drugim spisima o otmicama na području Ninske biskupije, za vrijeme službovanja ninskoga biskupa Leonija. Primjerice, kada su pripadnici obitelji Modrić iz Zatona Obrovačkoga oteli djevojku iz svoga roda, koja je bila silovana, ninski biskup Leoni redom ih je ekskomunicirao, zbog čega su mu se pripadnici obitelji Modrić utekli molbom za oprost i dokidanjem kazne izopćenja.⁷⁴ Tadašnje odredbe ninskoga biskupa Leonija svjedočanstvo su o procesu dokidanja izopćenja na području Ninske biskupije početkom 18. stoljeća. Prvenstveno, prije ukidanja izopćenja otmičar i njegovi pomagači bili su obvezni javno zatražiti oprost od puka zbog skandala uzrokovana otmicom te javno prisegnuti da nikad više neće počiniti, podržavati ili pomagati u sličnome zlodjelu. Glavar obitelji bio je dužan prisegnuti isključivo pred župnikom da neće podržavati otmičare i njihove pomagače, uz izvršenje pokore koju bi mu odredio župnik.⁷⁵ Vjerojatno su odredbe o javnoj pokori mladića uključenih u otmicu bitno utjecale na njih, ali i na puk koji se na taj način suočavao s težinom moralnih neurednosti koje su otmice i silovanja generirali. Nije jasno zbog čega je glavar obitelji bio oslobođen javne pokore. Obavijest o dokidanju izopćenja oglašavao je župnik javno, pred vratima župne crkve, u nazočnosti puka i samoga otmičara. Otmičar je bio dužan na prvu svetkovinu prije Uskrsa tijekom glavne župne mise stajati u crkvi s upaljenom svijećom u rukama moleći Boga za oprost grijeha. Jednako se primjenjivalo na pomagače u otmici u pripadajućim im župama. Uz to je bio obavezan tijekom jedne godine dvaput tjedno postiti srijedom i subotom. Pomagači u otmici bili su dužni postiti petkom o kruhu i vodi, a u slučaju tjelesne slabosti o kruhu i vinu. Novčana kazna u konkretnome slučaju odnosila se na podavanje priloga obitelji Modrić u korist izgradnje biskupske kuće u Privlaci, u iznosu od dvadeset reala dalmatinske monete do sljedeće korizme, o čemu je brigu trebao voditi otac obitelji. Pomagači u otmici podavali su svojim župnim crkvama jednu libru svijeća po glavi.⁷⁶ Dakle, za ukidanje izopćenja otmičara i pomagača iz Crkve primjenjivale su se duhovne, tjelesne i novčane kazne iako, čini se, one nisu bile dugoga trajanja.⁷⁷

I. Odža navodi da se u drugoj polovici 18. stoljeća među Morlacima ne zapaža pojava nasilnih otmica.⁷⁸ Međutim, to se ne može primijeniti za područje Ninske biskupije⁷⁹, što je razvidno i u istraženome arhivskom gradivu. Protokolom vremena postupno se bilježi manji udio nasilnih otmica djevojaka radi ženidbe, dok su se dogovorne otmice duže održale.⁸⁰ Može se gotovo sigurno ustvrditi da su tome bitno pridonijeli crkveni prelati svojim upornim uvjeravanjem, primjenom crkvenih kazni i pastoralnim

⁷³ Franov-Živković, "Zapreke za sklapanje braka", 294.

⁷⁴ HR-AZDN-17/1, Ninska biskupija, Spisi kurije/ordinarijata 1722.–1727., kut. 8, fol. 322r.

⁷⁵ HR-AZDN-17/1, Ninska biskupija, Spisi kurije/ordinarijata 1722.–1727., kut. 8, fol. 323r.

⁷⁶ HR-AZDN-17/1, Ninska biskupija, Spisi kurije/ordinarijata 1722.–1727., kut. 8, fol. 322v.

⁷⁷ Usp. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 173.

⁷⁸ Odža, *Žena u usmenoj tradiciji*, 165.

⁷⁹ Usp. Franov-Živković, "Zapreke za sklapanje braka", 293–294.

⁸⁰ Primjerice, 1746. godine nadinski župnik don Ante Kaštela javlja da je Nikola Vrsaljko iz Nadina iz Ivkovićeve kuće oteo jednu djevojku, ali da mu se čini ne nasilno, nego da je ona svojom voljom otišla. Dundović, "Ninski biskup Toma Nekić", 134, bilj. 32.

zalaganjem. Međutim, s obzirom na spomenuti uzrok otmica zbog visokih troškova vjenčanja nužno je zapaziti da je tradicionalno shvaćanje ženidbenih običaja među seoskim stanovništvom u 18. stoljeću uvelike utjecalo na odluku o dogovornim otmicama. Naime, i danas je uvriježena krilatica u selima dalmatinskoga zaleđa: *Bolje da propadne selo nego običaj*. Slijepo i bezuvjetno držanje običaja, bez primjene racionalnoga sagledavanja vlastitih mogućnosti i eventualnih posljedica, redovito uzrokuje poteškoće na gotovo svim iskustvenim razinama ljudskoga djelovanja. S obzirom na raskošna višednevna ženidbena slavlja među relativno siromašnim Morlacima u razmatranome razdoblju⁸¹ može se utvrditi da bi racionalniji pristup tradiciji i ženidbenim običajima vjerojatno rezultirao smanjenjem broja dogovornih otmica i s tim u vezi nepovoljnim posljedicama za siromašne obitelji.⁸²

Za daljnju raspravu nužno je zamijetiti dvije temeljne odrednice kojima se u slučaju otmice Agate Zubčić vodio ninski biskup. Prva je odrednica vjerna primjena odredaba Tridentskoga sabora. Naime, Tridentski je sabor u slučaju otmice djevojaka ili žena odredio da se ženidba između otmičara i otete osobe može izvršiti isključivo ako žrtva slobodnom voljom i na slobodnome i sigurnome mjestu izrazi svoju privolu na ženidbeni čin.⁸³ Druga odrednica biskupa Leonija njegova je ljudskost, odnosno empatija prema otetoj djevojci, koja nije bila uzrokovana isključivo brigom jednoga crkvenog pastira za apliciranje kanonskoga prava nego brigom za moralno, psihičko i tjelesno dobro *nesretne otete i zarobljene ovčice*, kako je u dopisu opisao žrtvu otmice.⁸⁴ Biskup Leoni zauzeo se na sudištu Generalnoga providurstva za otetu Agatu. Konačno je ona, odredbom generalnoga providura, upućena ninskome knezu Zan Antoniju Balbiju na ispitivanje 21. studenoga 1725. godine. Međutim, ninski biskup Leoni uvidio je da su službenici kaznene kancelarije (*della cancelaria criminale generalitia*) bili u dosluhu s Japundžićem i obitelji Dede te je pravdu zatražio izravno u Veneciji pred sudištem Vijeća desetorice. Naime, u to vrijeme vladala je korumpiranost i pristranost sudova u Dalmaciji, u čemu je prednjačio onaj pri Generalnome providurstvu, upravo onaj najvažniji, kako je zaključio Šime Perićić,⁸⁵ a što potvrđuje razmatrani slučaj Agate Zubčić.⁸⁶ Dopukovnik Dede pobrinuo se da slučaj na kaznenome sudu Generalnoga providurstva u Zadru ne bude procesuiran. Može se, stoga, zaključiti da sudski proces u slučaju otete djevojke ne bi rezultirao pravičnim ishodom na lokalnim sudištima Mletačke Dalmacije ili da do njega ne bi ni došlo bez intervencije ninskoga biskupa

⁸¹ Usp. Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, prir. Josip Bratulić (Zagreb: Globus, 1984), 47-53.

⁸² U tome kontekstu vidi radove: Jelka Vince-Pallua, "Tragom vlaških elemenata kod Morlaka srednjodalmatinskog zaleđa", *Ethnologica Dalmatica* 1 (1992): 137-145; Dinka Alaupović-Gjeldum, "Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske Zagore", *Ethnologica Dalmatica* 4-5 (1996): 63-81; Milana Černelić, "Tragovi bunjevačkih elemenata u svadbenim običajima Dalmatinske zagore", u: *Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja*, ur. Vesna Kusin (Zagreb: Galerija Klovićevi Dvori, 2007), 583-588.

⁸³ Ferro, *Dizionario*, vol. II, 590.

⁸⁴ ASVe-CCD, b. 279, fol. 31r.

⁸⁵ Šime Perićić, *Dalmacija uoči pada Mletačke Republike* (Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest, 1980), 36.

⁸⁶ ASVe-CCD, b. 279, fol. 31v.

na višim sudbenim instancama Mletačke Republike i bez njegove vjerne primjene kanonskoga prava. Sam proces ispitivanja pred sudištem ninskoga kneza odvijao se prema nalogu Vijeća desetorice. Riječ je o posebnome načinu ispitivanja žrtve u tajnosti, bez nazočnosti okrivljenikova odvjetnika i bez njegova prava na uvid u zapisnik. Na taj način štitilo se tužitelje i svjedoke od utjecaja i konfrontiranja s okrivljenikom. Uz to, okrivljenik se morao braniti sam, bez nazočnosti odvjetnika, a pred kancelarom je svoju obranu iznosio prema sjećanju te nije mogao dobiti na uvid kopiju zapisnika o ispitivanju oštećene strane. Ta se praksa u mletačkome zakonodavstvu počela primjenjivati koncem 16. stoljeća.⁸⁷

Tijek Agatine otmice i s njom povezanih događaja zoran su primjer otmičarske tradicije i načina njezinoga izvršenja na području Ninske biskupije u 18. stoljeću, ali i šire. Otmice su se redovito odvijale dok su djevojke bile na putu, odlazile po vodu, radile u polju ili čuvala stada na pašnjacima, odnosno redovito na mjestima gdje su bile nezaštićene i udaljene od članova svojih obitelji.⁸⁸ Agata je u trenutku otmice imala oko dvadeset godina, a kako je sama posvjedočila, bila je rođena *kada su cernide išle u Italiju*.⁸⁹ Agata je bila oteta na pašnjaku dok je čuvala očevo stado ovaca, a uz nju je bio maloljetni brat Mihovil. Dok je plela ječermu za brata Bartula, približio joj se Petar Japundžić na konju, zajedno s rođakom (*germano*) Nikolom Anićem iz Kruševa i dvojicom nepoznatih muškaraca, čiji je identitet kasnije otkriven. Otmica je sadržavala sve nasilne elemente, koji su zabilježeni i u ostalim vrelima koja opisuju otmice djevojaka: bacanje na zemlju, pokrivanje glave, začepljivanje usta maramom, stavljanje na konja i odvođenje na određeno odredište.⁹⁰ Ugrabljena djevojka pokušala se oteti otmičarima i dozvati pomoć nakon čega su mladići primijenili fizičku silu i ozlijedili djevojku. Strah otmičara da bi djevojci u pomoć mogla priteći njezina braća osnažila je žrtvu koja se uspjela oteti i pasti s konja na zemlju, što je dodatno razbjesnilo otimače, koji su je udarcem šake u glavu raskrvarili i oslabili.⁹¹ Konačno, otmičar Petar Japundžić uputio se galopom, zajedno sa žrtvom, prema kući u Islamu,⁹² za koju se iz dopisa biskupa Leonija saznaje da je pripadala obitelji Jakopčević (*Jacobcevič*), konkretno šogoru dopukovnika Teodorina Dede.⁹³ S obzirom na to da je bilo vrijeme berbe grožđa, u kući Jakopčević bilo je nazočno više muškaraca i žena

⁸⁷ Povolio, *Il Processo Guarnieri*, 15-16.

⁸⁸ Ta je praksa gotovo identična na svim područjima za koja su provedena istraživanja. Usp. Mogorović Crljenko, "Utjecaj Tridentskog koncila", 468; Čulinović-Konstantinović, "Pregled istraživanja", 456; Cesco, "Due processi per rapimento", 365.

⁸⁹ ASVe-CCD, b. 279, fol. 41v. Početkom 18. stoljeća dalmatinske su cernide, uslijed silne potrebe Mletačke Republike za vojnicima koji će štititi njezinu neutralnost u Ratu za španjolsko nasljeđe (1701. – 1714.), poslane u Italiju. Pritom su ove postrojbe uglavnom bile razmještane po različitim utvrdama Veneta. Nikola Markulin, "Mletačka organizacija teritorijalnih vojnih postrojbi u Dalmaciji od 1684. do 1718. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 59 (2017): 265.

⁹⁰ ASVe-CCD, b. 279, fol. 33r-v. Usp. Mogorović Crljenko, "Utjecaj Tridentskog koncila", 468.

⁹¹ Alberto Fortis, u opisu otmica, primijetio je da su žene na ovim prostorima jake gotovo poput muškaraca. Fortis, *Put po Dalmaciji*, 46.

⁹² ASVe-CCD, b. 279, fol. 34r.

⁹³ ASVe-CCD, b. 279, fol. 31r.

iz Islama, koji su dovozili mošt. Otetoj Agati zaprijetio je kućevlasnik da uđe u kuću ili će je ubiti. Nakon njezina odbijanja Petar Japundžić i njegovi drugovi nasilno su je unijeli u kuću. Djevojka je bila okrvavljena, konfuzna i prestrašena.⁹⁴ U kući Jakopčević Agata je provela taj dan, a pristupila joj je Jelena, žena dopukovnika Teodorina Dede, zajedno s drugim ženama, koja ju je oprala od krvi i uvjeravala da će postati ženom Petra Japundžića. Agata je tada saznala da su pripadnici obitelji Dede i Petar Japundžić bili povezani duhovnim srodstvom – kumstvom.⁹⁵ Iste večeri Japundžić i njegova družina slavili su uz gozbu i pjesmu uspješno obavljenju otmicu. U međuvremenu je u kuću došao Andrija Gavranović Šušić (*da Sussich*), koji je izvijestio otmičara da je na Kamen mostu susreo Agatine roditelje i braću,⁹⁶ koji su se dali u potragu za njom. Ravnicom ispod Islama odjekivali su pucnji, pri čemu je smrtno stradao jedan od vojnika dopukovnika Teodorina Dede.⁹⁷ Po svemu sudeći došlo je do oružanoga sukoba između Agatine rodbine i vojnika dopukovnika Dede, što potvrđuju riječi generalnoga providura Zorzija Grimanija da su otmice nerijetko uzrokovala ubojstva.⁹⁸ Zbog toga su Petar Japundžić i njegov rođak Nikola Anić povelj Agatu u šumu blizu Posedarja gdje su probdijeli cijelu noć.⁹⁹ Navečer drugoga dana družini je pristupio Jure Galešić iz Posedarja, u čijoj su kući proveli sljedeća dva dana i noći. Oteta djevojka bila je u potpunosti iscrpljena zbog tjelesnih ozljeda zadobivenih uslijed otmice i maltretiranja. Iz Posedarja su se potom kopnenim putem uputili u Ždrijac,¹⁰⁰ a priključili su im se Petrov brat, Stjepan Japundžić i neki Franjo, njihov rođak. Iz Ždrijca je družina prešla barkom na drugu stranu te prenoćila u Jasenicama. Sutradan ujutro uputili su se pješice prema Starigradu. Nakon kratkoga odmora nastavili su put prema Rujnu na Velebitu gdje su se zaustavili u kući Petra Bušljetića, ujaka otmičara Petra Japundžića. Na Rujnu su ostali pet dana, koji su za otetu djevojku bili traumatično iskustvo. Sljedeće dvije noći Petar Japundžić, uz pomoć Nikole Anića i rođaka iz kuće Bušljetić, u nekoliko je navrata silovao Agatu Zubčić te joj oduzeo nevinost.¹⁰¹ Sve se događalo u nazočnosti prijatelja i rodbine. U iskazu ninskome knezu Agata je izrijeekom navela da joj je Petar Japundžić nasilno oduzeo nevinost, suprotno njezinoj volji, a zbog tjelesne iscrpljenosti i umora više nije bila u mogućnosti upravljati vlastitim bi-

⁹⁴ ASVe-CCD, b. 279, fol. 34v.

⁹⁵ ASVe-CCD, b. 279, fol. 35r.

⁹⁶ Most po nazivu Kamen most nalazio se na granici posjeda knezova Posedarskih, na rječici Baščica, na mjestu na kojemu je izbijala cesta za Nin. Magaš, Brtan, *Prostor i vrijeme knezova Posedarskih*, 86, bilj. 166.

⁹⁷ ASVe-CCD, b. 279, fol. 35r-v.

⁹⁸ HR-DAZD-1, GP, Zorzi Grimani 1732.–1735., kut. 106, fol. 90v.

⁹⁹ ASVe-CCD, b. 279, fol. 35v.

¹⁰⁰ Riječ je o predjelu i rtu Ždrijac smještenom sjeveroistočno od Posedarja u Novigradskom moru, na mjestu gdje počinje istočni ulaz u Novsko Ždrilo. Usp. Magaš, Brtan, *Prostor i vrijeme knezova Posedarskih*, 45.

¹⁰¹ ASVe-CCD, b. 279, fol. 36v. M. Mogorović Crljenko ustvrdila je da je prilikom otmice odnosno neposredno nakon nje veza bila konzumirana bilo dobrovoljno, ako se radilo o dogovornoj otmici, bilo nasilno (što je ovdje slučaj), ako se radilo o prisilnoj otmici. Na taj je način žena zapravo bila predodređena za udaju za svoga otmičara jer je nakon noći provedene s njim i konzumacije više nitko ne bi želio za ženu. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 172.

ćem.¹⁰² Petoga dana pristigli su iz kuće Teodorina Dede u Islamu (*da quel loco in Islam nella casa, o sia Tore del detto signore Teodorini*) na Rujno Jure Galešić iz Posedarja, braća Franjo i Nikola Japundžić i njihov rođak Ivan iz Like. Izvijestili su Petra Japundžića da se Agatina rodbina dala u potragu za njom nakon čega se otmičar s otetom djevojkom uputio prema Starigradu. Iz Starigrada su ih dva mještana, čija imena djevojka nije znala navesti, barkom prebacila na drugu stranu te su konačno prispjeli u Islam, u kuću Teodorina Dede gdje su ih dočekale njegova supruga Jelena i Petrova majka Franica (*Francesca*).¹⁰³ Sljedeća četiri dana Agata je provela u kući dopukovnika Dede u Islamu. Četvrtoga dana Petar Japundžić posjeo je otetu djevojku na konja te se zajedno s pomagačima u otmici Vukom Bušljatom (*Busglie*) i Ivanom Medićem, vojnicima dopukovnika Dede, te još dvojicom pomagača Ivanom Kaluđerovićem i nekim Nikolom, također Dedinim ljudima, uputio noću cestom prema Zemuniku i dalje prema Zadru, uz veliki oprez zbog činjenice da je djevojčina rodbina pokrenula za njom opsežnu potragu.¹⁰⁴ Ujutro su kroz Kopnena vrata (*porta di terraferma*) ušli u grad i smjestili se u kuću dopukovnika Teodorina Dede. Ubrzo su im se pridružile Jelena Dede Mitrović i Franica, Petrova majka. One su donijele otetoj djevojci odjeću i prstenje, koje je Agata na nagovor Jelene Dede uzela,¹⁰⁵ a koje je izrijeком u iskazu ninskome knezu željela vratiti kako bi se slobodno i bez ikakva opterećenja mogla vratiti svojim roditeljima i braći.¹⁰⁶ Naime, u mletačkoj legislativi darovani prsten djevojci označavao je jednu od inačica obećanja za budući brak.¹⁰⁷

Potom je uslijedilo nagovaranje otete djevojke od strane Dedine supruge i Petrove majke da se uputi generalnome providuru te posvjedoči da je dragovoljno otišla s Petrom Japundžićem i da je već četiri godine obećana njemu za ženidbu, čemu se Agata u suzama oduprla. Saznaje se da je Petar dolazio u njezinu kuću jer je Agatina sestra bila udana za njegova brata Mihovila, od kojega je pobjegla *come dal diavolo*. U svome iskazu ninskome knezu Agata je posvjedočila da je za vrijeme njezinoga boravka u kući dopukovnika Dede Petar Japundžić bačen u tamnicu, ali nije znala je li to naredio generalni providur ili dopukovnik Dede. Međutim, svake noći Japundžić je bio puštan iz pritvora i dolazio je u kuću Dedinih gdje je spolno općio s otetom djevojkom, u istoj sobi gdje mu je spavala i majka.¹⁰⁸ Pritom je Japundžić običavao primijeniti silu te je djevojku šibao konopcem po leđima. O nesmiljenosti njegovih postupaka zorno svjedoči činjenica da je konačno i Franica, otmičareva majka, stala u Agatinu obranu, a dopukovnik Dede naredio da ga ponovno zatvore. U pratnji otmičareve majke i Giacometta, pisara dopukovnika Dede, Agata je sljedeće večeri *per oscuro* odvedena u palaču generalnoga providura. Pisar joj je uručio cedulju koju je djevojka predala nepoznatoj osobi, a ta je dostavila generalnome providuru, koji je

¹⁰² ASVe-CCD, b. 279, fol. 37r.

¹⁰³ ASVe-CCD, b. 279, fol. 37r-v.

¹⁰⁴ ASVe-CCD, b. 279, fol. 37v-38r.

¹⁰⁵ ASVe-CCD, b. 279, fol. 38r.

¹⁰⁶ ASVe-CCD, b. 279, fol. 41v.

¹⁰⁷ Ferro, *Dizionario*, vol. II, 740.

¹⁰⁸ ASVe-CCD, b. 279, fol. 38v.

odmah dozvao svoga kancelara. Kancelar je otpratio Agatu u nadbiskupski ordinarijat, a tamo se zadržao u razgovoru sa zadarskim nadbiskupom (Vicko Zmajević, nap. a.), nakon čega su se vratili u palaču generalnoga providura te konačno u kuću dopukovnika Dede. U iskazu ninskome knezu Agata je rekla da ne zna što je pisalo na cedulji koju je predala Generalnome providurstvu i da stoga taj dokument nema nikakvu snagu ili vrijednost.¹⁰⁹ Ujutro sljedećega dana generalni providur pozvao je dopukovnika Dedu te mu naložio da otprati Agatu u palaču zadarskoga nadbiskupa, što je on i učinio. U međuvremenu su Jelena Dede i Franica Japundžić nagovarale Agatu da – u slučaju da bude privedena ninskome biskupu – negira otmicu Petra Japundžića i njegovih pomagača nego da posvjedoči kako je dragovoljno pošla s Petrom kako bi se udala za njega. U vrijeme kada je noću izlazio iz pritvora i nasilno općio s Agatom isto je od nje tražio i Petar Japundžić. Djevojka je, međutim, uporno odbijala te sugestije.¹¹⁰ Jelena Dede i Franica Japundžić u jednome su trenutku pozvale u grad don Petra Brižića, bivšega župnika Poličnika, moleći ga da sklopi sakrament ženidbe između Petra Japundžića i Agate Zubčić, što je svećenik s gnušanjem odbio (*piu tosto si farebbe abrugiare sopra il fuoco, che fare tale matrimonio*). Agata je posvjedočila da je Jelena Dede nudila svećeniku dva zlatna cekina za tu uslugu.¹¹¹ Ta činjenica također ide u prilog zaključku da svećenstvo nipošto nije blagonaklono gledalo na otmice i prisilnu ženidbu.¹¹²

Ninski je knez htio doznati je li Agata nakon otmice razgovarala sa svojim roditeljima ili se susrela s nekim od svoje rodbine. Djevojka je posvjedočila da je tijekom svoga boravka u kući dopukovnika Dede susrela šogoricu Magdalenu, ženu svoga brata, koja joj je priopćila da je njezin muž, Agatin brat, zajedno s rođakom Nikolom poslan na galiju.¹¹³ Dopukovnik Dede rekao je Agati da su joj brat i rođak na galiji zbog toga što je Ivan Zdrilić, tijekom potrage za otetom djevojkom, ubio jednoga njegovog vojnika. Pritom je dopukovnik Dede obećao djevojci da će ih osloboditi s galije ako se ona uda za Petra Japundžića. Prilikom potrage, kako je posvjedočila Agatina majka, vojnici dopukovnika Dede ranili su njezinoga brata. Sve do davanja iskaza u Ninu i susreta s roditeljima djevojka nije znala da je upravo dopukovnik Dede tražio od njezinih roditelja da se uda za Japundžića, što je njezin otac odbio jer je već jednu kćer bio dao za Japundžićeva brata, što je u konačnici završilo loše po djevojkju.¹¹⁴ Na koncu svoga iskaza Agata je na pitanje ninskoga kneza – što traži od pravosuđa – odgovorila da traži od svjetovnoga i crkvenoga suda da Petar Japundžić i njegovi pomagači budu primjereno kažnjeni sukladno počinjenom zlodjelu otmice i silovanja.¹¹⁵

¹⁰⁹ ASVe-CCD, b. 279, fol. 39r.

¹¹⁰ ASVe-CCD, b. 279, fol. 39v.

¹¹¹ ASVe-CCD, b. 279, fol. 40r.

¹¹² Istraživanja M. Mogorović Crljenko za istarsko područje također potvrđuju da su svećenici u pravilu pazili na poštivanje crkvenoga zakona, a što se braka tiče, posebno na poštivanje normi Tridentskoga koncila te su odbijali izvršiti bilo kakvo vjenčanje ako bi postojala ikakva sumnja u mogućnost otmice ili kakve druge zapreke. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 169.

¹¹³ ASVe-CCD, b. 279, fol. 40r-v.

¹¹⁴ ASVe-CCD, b. 279, fol. 40v.

¹¹⁵ ASVe-CCD, b. 279, fol. 41v.

Navedene činjenice iz Agatina iskaza pokazuju da je njezina otmica bila unaprijed isplanirana, a svi akteri bili su dobro upoznati s nakanom Petra Japundžića. Nejasna je temeljna motivacija otmice Agate Zubčić.¹¹⁶ Otmica je podrazumijevala fizičku i moralnu prisilu. U njoj su aktivno sudjelovali Japundžićevi pomagači, a pasivno svi navedeni subjekti, prvenstveno članovi otmičareve obitelji, rodbine i prijatelja. Nasilnoj otmici redovito je uslijedilo i silovanje otete djevojke,¹¹⁷ što je u Agatinome slučaju bilo učestalo. Treba uzeti u obzir zaključke modernih znanstvenih istraživanja da *silovanje nije samo psihičko, nego i mentalno nasilje jer ga nije lako zaboraviti*.¹¹⁸ Uz to, silovanje ostavlja duboki trag na osobno, interpersonalno i obiteljsko funkcioniranje.¹¹⁹ Frapantan je, pritom, nedostatak empatije kod pasivnih promatrača u slučaju Agatine otmice za trpljenje drugoga ljudskog bića. Iskaz indiferentnosti pojedinca i prešutno odobravanje njezine otmice i silovanja nužno pozivaju na razmatranje socio-psihološkoga i moralnoga profila patrijarhalnoga društva 18. stoljeća. Primjena fizičkoga nasilja nad djevojkom, u nazočnosti više osoba, te odsutnost reakcije na nasilje svjedoče da se takvo ponašanje toleriralo, što zorno pokazuje da je položaj seoske žene 18. stoljeća na području Ninske biskupije u odnosu prema muškarcu bio izrazito inferioran. Teško je povjerovati da su svi akteri događaja bili u potpunosti indiferentni prema patnjama otete djevojke, ali su ipak prešutno prihvatili ono što se događalo. Taj se stav može protumačiti raznim aspektima ljudskoga ponašanja unutar tradicionalno patrijarhalnih društava – od straha do nemara, ali sukladno etno-sociološkim odlikama seoskoga društva 18. stoljeća najvjerojatnijim se čini da je prešućivanje nasilja bilo oblik obrambenoga mehanizma, odnosno odmicanje od bilo kakve vrste osobne odgovornosti.¹²⁰ Nužno je sagledati i religijski profil aktera, odnosno očito odstupanje u osobnim vjerskim uvjerenjima od njihove konkretne primjene u svakodnevicu. Prvenstveno se to odnosi na olako apliciranje lažnoga svjedočanstva i spremnost na krivokletstvo pred državnim i crkvenim sudištima. Pritom je nužno zapaziti da su tome jednako pribjegavali i viši i niži slojevi društva. S druge strane, u društvenome smislu takav stav može se protumačiti većom brigom o očuvanju lažne slike o sebi pred ljudima, bez obzira na moguće posljedice. U konačnici, iz svega proizlazi zaključak da religijske vrijednosti nisu uhvatile dubljega korijena u konkretnoj životnoj praksi aktera otmice, unatoč naporima i opomenama ninskih biskupa na općemu planu.

¹¹⁶ O motivima otmica vidi više kod: Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 164-168.

¹¹⁷ Usp. Mogorović Crljenko, "Utjecaj Tridentskog koncila", 468.

¹¹⁸ Patricia Easteal, *Voices of the Survivors* (Melbourne: Spinifex Press, 1994), 99.

¹¹⁹ Vidi rad: Sarah Crome, Marita P. McCabe, "The Impact of Rape on Individual, Interpersonal, and Family Functioning", *Journal of Family Studies* 1 (1995), br. 1: 58-70.

¹²⁰ Taj zaključak izveden je na tragu zaključka V. Čulinović-Konstantinović da pojam – "tradicijsko društvo" opravdava jedna od njegovih glavnih karakteristika, imanentnih tim sredinama, a to je – vrednovanje kolektivnoga nad osobnim, individualnim interesima, odnosno poistovjećivanje tih interesa kao garancije opstanka. Vesna Čulinović-Konstantinović, "Običajno pravo, njegova primjena i proučavanje do polovine 20. stoljeća", *Etnološka tribina: Glasnik Hrvatskog etnološkog društva* 13-14 (1984), br. 6-7: 54.

Nadalje, slučaj Agate Zubčić zorno pokazuje da je društveni status aktera upletenih u otmicu bitno mogao utjecati na tijek daljnjih događanja. To je razvidno iz uloge članova obitelji mletačkoga dopukovnika Teodorina Dede u otmici. S obzirom na to da je riječ o mletačkome časniku s dobrim vojnim i političkim vezama, koji je bio u duhovnome srodstvu s otmičarem i štitio ga te je aktivno sudjelovao u nagovaranju otete djevojke na ženidbu, a ujedno vršio pritisak na državne službenike o tome pitanju, može se otmicu sagledati kroz prizmu korupcije i utjecaja na pravosuđe tijekom 18. stoljeća, što je oštećenu stranu stavljalo u nepovoljan položaj. Iako su dopukovnik Teodorin Dede i članovi njegove obitelji bili duboko involvirani u slučaj otmice i izravno vršili pritisak i utjecali na otetu djevojku i s obzirom na to da je ona bila zatočena u kući obitelji Dede, razvidno je da nitko od njih nije odgovarao pred sudom. Štoviše, mletačke vlasti nagradile su dopukovnika Dedu investiturom u nove posjede na području Obrovca i Novigrada neposredno nakon događaja oko otmice Agate Zubčić.¹²¹ Naime, mletačke državne vlasti redovito su nagrađivale zaslužne vojne časnike, što je nerijetko rezultiralo društvenom transformacijom pojedinaca, koji su na taj način nerijetko dogurali do titule plemića, što je bio slučaj i dopukovnika Teodorina Dede.¹²² Dakle, mletačko zakonodavstvo, na koje se Republika ljubomorno pozivala, nije se uvijek i jednako apliciralo na njezine podanike, što je ovisilo o njihovome društvenom statusu odnosno korisnosti za *državno dobro*, a nerijetko na štetu nezaštićenih i društveno inferiornih pojedinaca.

Otmica pokazuje elemente psihološke i sociološke drame. Metoda zastrašivanja, prijetnje smrću, fizičko i psihičko maltretiranje otete djevojke inicirali su strah i nesigurnost, što je zasigurno ostavljalo ozbiljne posljedice na žrtvu. Česte promjene prebivališta rezultirale su neizvjesnošću i dezorijentacijom, što je žrtvi umanjivalo nade da će biti pronađena od strane rodbine i vraćena u roditeljsku kuću. Unatoč silnim pritiscima, nagovaranjima, ucjenama te konstantnom fizičkom i psihičkom zlostavljanju koje je trpjela tijekom i nakon otmice oteta djevojka konstantno je odbijala ženidbu s Petrom Japundžićem, ne samo u okvirima sigurnoga mjesta pred sudištem ninskoga biskupa i kneza, nego još više tijekom zatočenosti u kući dopukovnika Teodorina Dede usprkos upornim psihološkim pritiscima i fizičkome nasilju kojemu je bila podvrgnuta. Naime, kako je razvidno iz slučaja otmice Agate Zubčić, željena pretpostavka aktera otmice i njezin konačni cilj bilo je sklapanje braka, što se u konačnici nije dogodilo.¹²³ Naime, kod nasilnih otmica djevojka je najčešće morala zanemariti silu i nasilje koje joj je učinjeno kako bi povratila svoj dobar glas i

¹²¹ HR-DAZD-1, GP, Nicolo Erizzo 1723.–1726., kut. 93, fol. 68r-v, 146v, 157r-v.

¹²² Vidi bilj. 32. Usp. Lovorka Čoralić, Maja Katušić, "Visoki časnici u mletačkim vojnim postrojbama: odvjetci kaštelanske obitelji Kumbat", u: *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru*, ur. Lovorka Čoralić, Ivana Horbec, Maja Katušić, Vedran Klaužer, Filip Novosel i Ruža Radoš (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016), 175.

¹²³ I. Odža zaključila je da je u daljoj prošlosti otmica u pojedinim svojim manifestacijama očito bila nasilni čin koji su djevojke priznavale kao dogovoreni bojeći se sramote i činjenice da bi kao osramoćene mogle ostati neudate. Djevojčin pristanak na ponižavajući položaj – ostati s otmičarom kojega nužno nije voljela – očito je bio manje ponižavajući od povratka obećane u roditeljski dom. Odža, "Žena u usmenoj književnosti", 167.

osigurala si kakvu-takvu budućnost jer u malim mjestima – a otmice su se pretežno događale u malim mjestima u ruralnim sredinama, kako je zaključila M. Mogorović Crljenko – jednom izgubljen dobar glas nije bilo lako povratiti. Stoga bi one u pravilu pristajale na brak s otmičarom.¹²⁴ Ipak, ovdje to nije bio slučaj.

Tomu su zasigurno pridonijele čvrste i snažne obiteljske poveznice. Iako je proživljena trauma na osobnoj razini u društvu bila percipirana kao gubitak djevojičine časti i časti njezine obitelji, ona je ipak čeznula vratiti se u dom svojih roditelja i braće gdje se osjećala slobodno i sigurno (*m'intendo essere libera, et restituita nel potere de miei genitori, et fratelli*).¹²⁵ Obitelj je igrala važnu ulogu u pokušaju pronalaženja otete djevojke, što je nerijetko rezultiralo sukobima, ponekad sa smrtnim posljedicama ili ranjavanjem, kako je razvidno iz slučaja Agate Zubčić. Uz to, kako je posvjedočio ninski biskup Leoni u svome dopisu Vijeću desetorice, roditelji otete djevojke aktivno su se uključili kako u pravnu bitku, tako i u njezin povratak obitelji.¹²⁶ Nužno je pritom uzeti u obzir činjenicu da su Agatini roditelji proživjeli neugodno iskustvo s udajom svoje druge kćeri u kuću Japundžić, što je zasigurno promijenilo njihovu percepciju o toj obitelji, a moguće i o uvriježenome stavu da je za djevojku najpoželjniji ženik onaj kojega odaberu roditelji ili da se ženidba mora ostvariti radi očuvanja ugleda obitelji i djevojičine časti.¹²⁷

Konačno, Petar Japundžić osuđen je 29. ožujka 1726. godine na desetogodišnji izgon iz Mletačke Dalmacije i Albanije.¹²⁸ Nakon što je, *prema morlačkome običaju*, isplatio miraz Agati Zubčić, oslobođen je kazne izгона 24. rujna 1729. godine temeljem privilegija pomilovanja Bratovštine Gospe od Snijega u Zadru.¹²⁹ U konačnici, da se crkveni prelati nisu aktivno uključili u pitanje otmice Agate Zubčić, Petar Japundžić vjerojatno nikada ne bi ni bio osuđen. Može se, stoga, primjenu kanonskoga prava na slučajeve otmica, silovanja i prisilne ženidbe promotriti pod vidom određene vrste suplementa i korektiva građanskoga prava, osobito s obzirom na korumpiranost sudstva u razmatranome razdoblju. Tome zaključku u prilog ide dopis generalnoga providura Zorzija Grimanija od 15. studenoga 1733. godine. Generalni providur Grimani izdao je proglas mletačkim predstavnicima vlasti o sprječavanju otmica, zavođenja i prisilnih ženidbi na području Mletačke Dalmacije i Albanije. U dopisu je izrijeком navedeno da ta praksa posljedično generira ubojstva i mržnju, a da se osobito zauzetošću crkvenih dostojanstvenika (*Superiori ecclesiastici*) nastoji spriječiti taj moralni nered. Stoga je generalni providur odredio da se njegov proglas objavi u svim župama pokrajine, u kojima je zabilježena praksa otmica radi prisilne ženidbe, s naredbom da se sve otete djevojke puste na slobodu, uz prijetnju izгона, galije i ostalih pridržanih

¹²⁴ Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*, 173.

¹²⁵ ASVe-CCD, b. 279, fol. 41v.

¹²⁶ ASVe-CCD, b. 279, fol. 31v.

¹²⁷ Usp. Odža, "Žena u usmenoj književnosti", 180.

¹²⁸ Kazna izгона (*bando*) često se primjenjivala u mletačkome zakonodavstvu i pogodovala je državnome aparatu. O tome vidi više kod: Cacciavillani, *La "giustizia"*, 141-145.

¹²⁹ Vladislav Cvitanović, "Privilegij pomilovanja bratovština Gospe od Snijega, Gospe od Navještenja i sv. Andrije u Zadru (u 17. stoljeću)", *Starine* 45 (1955), br. 42: 206.

kazni za prijestupnike, s naglaskom na potrebi poštivanja i zaštite ženidbenoga čina u smislu prava djevojaka na slobodan izbor ženika.¹³⁰ Sve navedeno upućuje na to da su otmice, silovanja i prisilna ženidba problematika kojoj je nužno pristupiti s interdisciplinarnoga motrišta ako se žele bolje razumjeti uzorci i posljedice te nesretne i nehumane prakse na području Ninske biskupije tijekom 18. stoljeća.

U maticama umrlih župe Islam Latinski, pod koju je spadalo selo Rupalj, nalaze se dva zanimljiva upisa činjenice smrti. Prvi datira 27. studenoga 1772. godine u kojemu je zapisano da *priminu souoga xiuota uuamose nabogli Jaga xena Petra Giapuçicha od godiscta inzirko 40 ukuchi suojo od bolesti nagle, ibuduchise ispouidigla umene don Mate Chioze paroka na 26. istoga, isprouochena do zarkue S. Nikogle u Islamu i pokopana kod iste zarkue*.¹³¹ Mjesec dana kasnije upisana je činjenica smrti Petra Japundžića, a upisani podatci koreliraju s glavnim akterom otmice: *Na 27 Dezebra priminu souogg xiuota uuamose nabbogli Starii Petar Giapuçich od godiscta izirko 75 ukuchi svojoj, od bolesti narauske, ibuduchise ispouidijo umene Don Mate Chiozich Paroka na 15 istoga a pričestija na 16 istoga izmoje ruke, ibi sprouochen do zarkue S. Nikole, i pokopan prid istom zarkuom*.¹³² S obzirom na to da se godine života preklapaju s događajima oko otmice Agate Zubčić, vjerojatno se posljednji upis odnosi na smrt otmičara Petra Japundžića. Budući da je župnik upisao da je riječ o Petru Japundžiću starijem, može se pretpostaviti da je u prvome upisu činjenice smrti riječ o ženi Petra Japundžića mlađega, moguće Petrova sina, koja je nosila isto ime kao i oteta djevojka za koju je ninski biskup molio pravdu pred sudom Vijeća desetorice u Veneciji.

Zaključak

Otmice, silovanja i prisilna ženidba na području Ninske biskupije tijekom 18. stoljeća bili su učestala pojava. Razvidno je da su crkveni dostojanstvenici (ninski biskupi) toj problematici posvećivali dužnu pozornost u kanonskome, pastoralnome i kaznome smislu. Na temelju zapisnika sudskoga procesa o otmici djevojke Agate Zubčić iz Poličnika analizirao se tijek same otmice i s njom povezanih radnji. Njezin slučaj potvrđuje zaključke dosadašnjih znanstvenih istraživanja da su otmice djevojaka radi prisilne ženidbe bile unaprijed pomno planirane. Pomagači u otmicama najčešće su bili rođaci ili prijatelji, vezani određenom službom, u ovome slučaju vojnom. Uz to, istraživanje slučaja pokazalo je određenu indiferentnost patrijarhalnoga društva u 18. stoljeću na pojave otmice, silovanja i prisilne ženidbe, što se uglavnom toleriralo. Nadalje, unatoč predviđenim ostrim kaznama za otmičare i njihove pomagače u građanskome i kanonskome pravu, pojava otmica na području Ninske biskupije zabilježena je tijekom cijeloga 18. stoljeća. Uzroci toj praksi bili su raznovrsni, ali su najčešće bili povezani sa ženidbenim običajima seoskoga stanovništva, raskošnim ženidbenim

¹³⁰ HR-DAZD-1, GP, Zorzi Grimani 1732. – 1735., kut. 106, fol. 90v-91r.

¹³¹ HR-AZDN-43, Zbirka matičnih knjiga i parica matičnih knjiga Zadarske nadbiskupije, Islam Latinski, Libro I degli Atti di Morte 1762. – 1817., 27. studenoga 1772.

¹³² HR-AZDN-43, Zbirka matičnih knjiga i parica matičnih knjiga Zadarske nadbiskupije, Islam Latinski, Libro I degli Atti di Morte 1762. – 1817., 27. prosinca 1772.

svečanostima i činjenicom da su takvi običaji bitno utjecali na ekonomsko stanje seoskih obitelji, napose onih siromašnih, koje su učestalije pribjegavale dogovornim otmicama kako bi izbjegle visoke troškove vjenčanja. S druge strane, nasilne otmice bile su više u vezi sa shvaćanjem muško-ženskih odnosa u tradicionalnome društvu 18. stoljeća, odnosno društveno prihvaćenoga i uvriježenoga mišljenja da je žena u podređenome odnosu prema muškarcu, osobito s obzirom na izbor ženika, o čemu su nerijetko (najčešće) odlučivali roditelji ili rodbina. Nadalje, istražen slučaj pokazao je da su utjecajni staleži u društvu također sudjelovali u procesima otmica, a zbog dobrih društveno-političkih veza i ugleda mogli su bitno utjecati na pravosudne odluke, gotovo redovito na štetu siromašnijih i društveno inferiornih seoskih obitelji i pojedinaca. S druge strane, apliciranje kanonskoga prava i pastoralna zauzetost crkvenih dostojanstvenika, u religijskome smislu, djelovala je pozitivno na razrješavanje slučajeva otmica i prisilne ženidbe iako nije u potpunosti zaustavila procese otmica i prisilnih ženidaba. Štoviše, može se zaključiti da fundamentalno religiozno uvjerenje nije pratila primijenjena religijska praksa. Nužno je pritom zamijetiti da crkvene vlasti nisu nikada blagonaklono gledale na otmice i otmičare radi prisilne ženidbe.

Prilog 1. Prijepis dopisa ninskoga biskupa Bernarda Dominika Leonija Vijeću desetorice u Veneciji od 28. studenoga 1725. godine. Izvor: ASVe, Capi del Consiglio di dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti, b. 279, fol. 31r-v.

(fol. 31r) Ill(ustrissi)mi, et Ecc(ellentissi)mi Sig(no)ri Capi dell'Eccelso Consiglio. Venezia. Richiesto di permettere a Pietro Japungich da Rupagl di mia Diocese, a sposare Agata figlia di Marco Zupcich Capitanio di Policnik, mia pure Diocesana, et ordinate le tre debite denontie in ambi le Chiese Parochiali, mi si scuoperse il matrimonial impedim(en)to di ratto vero, e reale, per haver egli Pietro Japungich con altri tre compagni condotto via con forza, e violenza dal pascolo degl' animali la detta Agata Zupcich, contro ogni sua volonta, alla Casa Jacobceвич del cognato del sig(no)r t(en)te co(lone)llo Teodorino Dede in Islam, ad onta, e per dispetto, che il suo genitore ricercato da esse sig(no)r Dede di prometterla in matrimonio per esso Japungich, mai ha voluto ciò accordare. Questo ratto, che mi si è scoperto da più persone, et ecclesiastiche, e secolari, procurandosi nascondere e palliare, tanto dalli Japungich, quanto da tutta la casa d'esso sig(no)r Dede, et instare per il loro celere matrimonio, ho dovuto personalm(en)te portarmi in Policnik per le debite magg(io)ri informationi. E tuttoche sommariam(en)te le prendessi, compresi, e rilevai con sicura coscienza, e la verità del scandalosissimo, et empio ratto, e la dimora dell'infelice giovine sotto la potestà del raptore in casa di detto sig(no)r Dede a Zara. Insistendosi però per tutte le vie celar il ratto, con dire esser ella spontaneamente andata dietro esso, con esserlisi, già quattr'anni avanti promessa, et haverne il suo anello, e separata da lui starsene honestam(en)te in casa Dede, e però doverseglì permettere il matrimonio, ho anco personalm(en)te passato officio con esso sig(no)r t(en)te co(lone)llo Dede, pregandolo, che facesse venire da me la detta Agata, per collocarla in altro luoco non sospetto, ma libero, e sicuro, et esplorare da essa, et il fatto, e l'impegno di promesse, e la sua volontà per il futuro matrimonio, conforme le prescritt(io)ni de Sacri Canoni che li mostrai. Promise di farmela venire accompagnata, ma non attese. Cosiche fui obbligato, e per riugardi della Giustitia, e per impulsi della coscienza, e per l'istanze de suoi parenti farne i miei giustissimi ricorsi all'Ecc(ellentissi)mo sig(no)r Prov(edito)r G(e)n(er)ale di queste Provincie. Fecero del tutto non solo li Japungich e la casa Dede, ma anco esso sig(no)r t(en)te co(lone)llo, assieme colli ministri della Cancellaria Criminale G(e)n(er)alitia seco collegati, perche l'infelice rapita, e captiva pecora, non havesse a venire dal suo pastore, ma dovesse essere altrove riposta in Zara, e poi sposata. Tuttavia riconosciute da sue eccellenze giuste, e convenienti le mie istanze, l' ha fatto con sicura occasione, qui trasmettermela.

(fol. 31v) Posta in libero, e sicuro luoco, e da me esplorata sopra quanto si doveva rilevai anco per bocca sua, tal ratto con la circostanza di stupro, et altre gravissime, senza che corse siano verune promesse matrimoniali per parte sua, o suoi, anzi esservi stata sempre di contraria volontà e presentem(en)te protestarsi, ad ogni matrimonial impegno con detto suo raptore, e stupratore Japungich. Onde a cautela maggiore, e fondam(en)to d'opportune deliberat(io)ni, e passi, ho implorato da quest'Illustrissi-

mo Rapp(resenta)nte, che sia anco per suo officio alla sua presenza, preso da essa un diligente costituito, per rassegnarlo poi in copie auttentiche alle Supreme Cariche del Serenissimo Governo. Aggratiato di tanto, e rilevando maggiorm(en)te troppo empio, horrido, sedutivo, e scandaloso il caso, per le circostanze prepotenti, dishoneste, insidiose, et ingannevoli, e della Chiesa, e della Publica Giustitia, ad oppression maggiore della povera famiglia Zupcich, e suoi parenti, che hanno procurato ricuperare dalle mani del raptore, e suoi compagni l' infelice giovine, ho stimato debito mio indispensabile rinovare li miei pastorali ricorsi a S(ua) E(ccellenza) Prov(edito)r G(e)n(er)ale, con rassegnarli la copia del costituito della miserabil rapita, e violata creatura, et instare per quelli atti, che merita il caso contro li delinquenti e prepotenti fautori, e che possono e devono implorare li prelati della Chiesa, per le rapite e deflorate vergini, a publica e privata honesta, e convenienza. Se bene però S(ua) E(ccellenza) Prov(edito)r G(e)n(er)ale habbi raccolto il caso con zelo, e sia tutto propenso a far gl'atti di giustitia, tuttavia li ministri al Criminale, per essere partiali del sig(no)r t(enen)te co(lone)llo Teodorin Dede, e sua casa fautrice di cosi fatto caso, procurano rimuovere gli atti stessi di Giustitia, a solievo delli rei, e loro fautori, et elusione de miei giustissimi ricorsi. Non havendo però a chi meglio rifugire per li opportuni compensi, che alli Angeli Tutelari e Vindici e della religione, e pietà, e della publica honesta, e giustitia che sono l'E(ccellenze) V(estre); perciò con tutta sommissione, e rassegnatezza, humilio anco a V(estre) E(ccellenze). L'annessa copia del costituito della mentovata deplorabil giovine, acciò dallo stesso si degnino raccogliere il caso, non praticabile, ne tollerabile, ne tam poco in Turchia, non che nel Cattolicismo, e Stato Religiosissimo, e Zelantissimo del Nostro Serenissimo Prencipe, e suplico, e scongiuro instantissim(en)te l'E(ccellenze) V(estre) per le cinque Piaghe Sacratissime del Nostro Crocefisso Redentore, innanzi il quale scrivo il presente io humilissimo foglio, perche si compiaccia il loro Venerato Tribunale assumere il caso stesso, per giudicarlo solo, e farlo rilevare in Zara col rigor del Rito, per esser cosi necessario, et espediente, a scanso dell'offese, et tra del Signor Iddio, a condegna punishmente delli rei, e prepotenti fautori, et ad esempio anco di altri Morlachi, che facilmente fanno in queste parti, e ratti palesi, e palliati, conseguenze di più altri inconvenienti, e gelosissimi sconcerti. Tanto, citra penam sanguinis, humilissimam(en)te imploro dalla Somma Pietà, e resstitutine dell'E(ccellenze) V(estre), e per sgravio della propria coscienza, e per zelo della Giustitia, e per scanso di altre simili violenze, e prepotenze. E con pregare da Dio Signore a V(estre) E(ccellenze) ogni vera felicità a gloria Sua Maggiore, e del Serenissimo Dominio, con profondissimo rispetto, li bacio le Vesti.

Nona 28 Novembre 1725.

Hum(ilissi)mo Dev(otissi)mo et Obl(atissi)mo Servo Bernardo Dom(eni)co Leoni Ves-covo di Nona.

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Arhiv Zadarske nadbiskupije, Zadar – fond 17, serija 17/1 – Ninska biskupija (HR-AZDN-17/1).

Hrvatska – Arhiv Zadarske nadbiskupije, Zadar – fond 43 – Zbirka matičnih knjiga (HR-AZDN-43).

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru, Zadar – fond 1 – Generalni providur za Dalmaciju i Albaniju (HR-DAZD-1-GP).

Italija – Archivio di Stato di Venezia, Venezia – fond Camerlengo del Consiglio di dieci (IT-ASVe-CC).

Italija – Archivio di Stato di Venezia, Venezia – fond Capi del Consiglio di dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti (IT-ASVe-CCD).

Objavljeni izvori i literatura

Alaupović-Gjeldum, Dinka. “Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske Zagore”. *Ethnologica Dalmatica* 4-5 (1996): 63-81.

Bidagor, Raymundi. “De impedimenti raptus purgatione, CIC 1074, § 3”. *Monitor Ecclesiasticus* 58 (1958): 515-528.

Bogović, Mile. *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.

Cacciavillani, Ivone. *La “giustizia” nell’ordinamento veneziano*. Venezia: Corbo e Fiore Editori, 2011.

Celić, Josip. “Stanovništvo grada Nina na popisu iz 1810. godine”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 55 (2013): 93-130.

Cesco, Valentina. “Due processi per rapimento a confronto (Repubblica di Venezia – seconda metà del XVI secolo)”. *Acta Histriae* 7 (1999), br. 1: 349-372.

Concilium Tridentinum: diariorum, actorum, epistularum, tractatum nova collectio, tom. IX, pars VI. Fribourgi Bresgoviae: Edidit Societas Goerresiana, 1924.

Cristellon, Cecilia. *Marriage, the Church, and its Judges in Renaissance Venice, 1420 – 1545*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.

Crome, Sarah; **McCabe**, Marita P. “The Impact of Rape on Individual, Interpersonal, and Family Functioning”. *Journal of Family Studies* 1 (1995), br. 1: 58-70.

Cvitanović, Vladislav. “Privilegij pomilovanja bratovština Gospe od Snijega, Gospe od Navještenja i sv. Andrije u Zadru (u 17. stoljeću)”. *Starine* 45 (1955), br. 42: 173-255.

Černelić, Milana. “Tragovi bunjevačkih elemenata u svadbenim običajima Dalmatinske zagore”. U: *Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja*, uredila Vesna Kusin, 583-588. Zagreb: Galerija Klovićevi Dvori, 2007.

Čoralić, Lovorka. “Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa Ivana Federika Orsinija Rose (1738-1743) i Ivana Krstitelja Giurilea (1771-1789)”. *Croatica Christiana periodica* 17 (1993), br. 31: 137-145.

Čoralić, Lovorka; **Katušić**, Maja. "Visoki časnici u mletačkim vojnim postrojbama: od-vjetci kaštelanske obitelji Kumbat". U : *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru*, uredili Lovorka Čoralić, Ivana Horbec, Maja Katušić, Vedran Klaužer, Filip Novosel i Ruža Ra-doš, 174-181. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.

Čulinović-Konstantinović, Vesna. "Otmica kao tradicionalni oblik pribavljanja nevjeste kod naroda Jugoslavije". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 1965.

Čulinović-Konstantinović, Vesna. "Pregled istraživanja tradicionalnih oblika pribav-ljanja nevjeste – otmica i varijante njenih oblika u naroda Jugoslavije". *Ljetopis JAZU*, sv. 73 (1969): 445-458.

Čulinović-Konstantinović, Vesna. "Običajno pravo, njegova primjena i proučavanje do polovine 20. stoljeća". *Etnološka tribina: Glasnik Hrvatskog etnološkog društva* 13-14 (1984), br. 6-7: 51-70.

Čulinović-Konstantinović, Vesna. "Tradicijska sklapanja braka otmicom u Bosni i Her-cegovini". *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Etnologija* 48/49 (1996/1999): 145-169.

Della Rocca, Fernando. "Del 'locus liber ac tutus' di cui al can. 1074 CIC". *Il Diritto Ecc-lesiastico* 69 (1958): 174-184.

Dundović, Zdenko. "Ninski biskup Toma Nekić (1743. – 1754.)". *Croatia Christiana periodica* 40 (2016), br. 77: 129-143.

Eastel, Patricia. *Voices of the Survivors*. Melbourne: Spinifex Press, 1994.

Ferro, Marco. *Dizionario del diritto comune e Veneto*, vol. I. Venezia: Andrea Santini e figlio, 1845.

Ferro, Marco. *Dizionario del diritto comune e Veneto*, vol. II. Venezia: Andrea Santini e figlio, 1847.

Ferroglio, Giuseppe. "Raptus in parentes". *Annali della facoltà giuridica dell'università di Camerino*, 19 (1952): 3-34.

Ferroglio, Giuseppe. "Studi in tema di 'impedimentum raptus'". *Annali della facoltà gi-uridica dell'università di Camerino* 20 (1953): 147-234.

Fortis, Alberto. *Put po Dalmaciji*, priredio Josip Bratulić. Zagreb: Globus, 1984.

Frajese, Vittorio. "L'evoluzione degli 'Esecutori contro la bestemmia' a Venezia in età mo-derna". U: *Il vincolo del giuramento e il tribunale della coscienza*, uredio Nestore Pirillo, 171-211. Bologna: Annali dell'Istituto storico italo-germanico, Quaderno 47, 1997.

Franov-Živković, Grozdana. "Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa, 17. i 18. st.". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 57 (2015): 185-216.

Franov-Živković, Grozdana. "Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knji-gama i ostalim dokumentima sa zadarskoga područja od 1565. do sredine 19. stoljeća". *Povijesni prilozi* 34 (2015), br. 49: 275-312.

Franov-Živković, Grozdana. "Glagoljski libar propovijedi olipskog kapelana don Šime Radova iz 18. stoljeća". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 59 (2017): 223-250.

Gasparri, Pietro. *Tractatus canonicus de matrimonio*, vol. I. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1932.

Goria, Fausto. "Voce 'Ratto (diritto romano)'" U: *Enciclopedia del diritto*, vol. 38, 707-724. Milano: Giuffrè, 1987.

Graziani, Ermanno. "Ratto violento, ratto fraudolento e ratto sedutorio". *Il Diritto Ecclesiastico* 53 (1942): 412-441.

Lombardi, Daniela. "Il reato di stupro tra foro ecclesiastico e foro secolare". U: *Trasgressioni. Seduzione, concubinato, adulterio e bigamia (XIV-XVIII secolo)*, uredila Silvana Seidel Menchi i Diego Quagliioni, 351-382. Bologna: Il Mulino, 2004.

Lombardus, Petrus. *Sententiae in IV libris distinctae*, lib. IV. Grottaferrata: Ed. Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1971-1981.

Magaš, Damir; **Brtan**, Josip. *Prostor i vrijeme knezova Posedarskih. Zemljopisna obilježja i povijesni razvoj Općine Posedarje. Posedarje, Slivnica, Vinjerac, Podgradina, Islam Latinski, Ždrilo i Grgurice*. Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za istraživanje krša i priobalja, Odjel za geografiju; Hrvatsko geografsko društvo Zadar, 2015.

Marić, Marinko; **Kralj-Brassard**, Rina. "Od otmice do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 56 (2018), br. 2: 455-477.

Markulin, Nikola. "Mletačka organizacija teritorijalnih vojnih postrojbi u Dalmaciji od 1684. do 1718. godine". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 59 (2017): 251-287.

Mogorović Crljenko, Marija. *Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*. Zagreb: Srednja Europa, 2006.

Mogorović Crljenko, Marija. *Druga strana braka: nasilje i ilegitalnost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.

Mogorović Crljenko, Marija. "Utjecaj Tridentskog koncila na bračna pitanja. Poseban osvrt na Istru". U: *Tridentska baština: katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama. Zbornik radova*, uredila Romana Horvat. 461-476. Zagreb: Matica hrvatska; Katolički bogoslovni fakultet; Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016.

Navarrete, Urbano. "Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo: aetas, raptus, crimen". U: *Gli impedimenti al matrimonio canonico*, 71-94. Città del Vaticano: Arcisodalizio della Curia Romana, 1989.

Novak-Sambrailo, Maja. "Političko-upravni položaj Nina u doba Mletačke Republike". U: *Povijest grada Nina*, uredili Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, 157-189. Zadar: Institut JAZU, 1969.

Odža, Ivana. "Žena u usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore od Fortisa do današnjih dana". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016.

Passarella, Claudia. "La pena di morte a Venezia in età moderna". *Historia et ius* 11 (2017): 1-27.

Pellegrino, Piero. "L'impedimento del ratto nell'attuale diritto matrimoniale canonico (can. 1089 CJC E can. 806 CCEO)". *Revista Española de Derecho Canónico* 57 (2000), br. 149: 559-587.

Peričić, Šime. *Dalmacija uoči pada Mletačke Republike*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest, 1980.

Povolo, Claudio. *Il Processo Guarnieri. Buie – Capodistria, 1771*. Koper: Knjižnica Annales, 1996.

Povolo, Claudio. "In margine ad alcuni consulti in materia matrimoniale (*Repubblica di Venezia – secoli XVII-XVIII*)". *Acta Histriae* 7 (1999) br. 1: 279-304.

Robleda, Olis. *El matrimonio en Derecho romano*. Roma: Libreria Editrice dell'Università Gregoriana, 1970.

Scarabello, Giovanni. *Esecutori contro la Bestemmia: un processo per rapimento, stupro e lenocinio nella Venezia popolare del secondo Settecento*. Venezia: Centro internazionale della grafica di Venezia, 1991.

Strika, Zvezdan. "'Catalogus episcoporum ecclesiae Nonensis' zadarskog kanonika Ivana A. Gurata". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 49 (2007): 59-150.

Testacci, Bruno. *La Difesa della libertà matrimoniale della donna nell'impedimento di ratto: Can. 1074 C.I.C.* (Roma: Sacerdotes Cordis Iesu, 1962).

Traljić, Seid M. "Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova". U: *Povijest grada Nina*, uredili Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, 529-548. Zadar: Institut JAZU, 1969.

Veronese, Fabiana. "'Terra di nessuno.' Misto foro e conflitti tra Inquisizione e magistrature secolari nella Repubblica di Venezia (XVIII sec.)". Doktorska disertacija, Università Ca' Foscari, Venezia, 2010.

Vince-Pallua, Jelka. "Tragom vlaških elemenata kod Morlaka srednjodalmatinskog zaleđa". *Ethnologica Dalmatica* 1 (1992): 137-145.

Wernz, Franz Xavier; **Vidal**, Pedro. *Ius canonicum*, t. V. Romae: Aedes Univ. Gregoriana, 1928.

Zdenko Dundović*

Klara Ćavar**

The Historical and Legal Context of Abductions, Rapes, and Forced Marriages in the Nin Diocese during the 18th Century: The Case of Agata Zubčić from Poličnik

Summary

Based on the original documents from the State Archives in Venice and the Archives of the Zadar Archdiocese, the paper discusses the case of abduction, rape, and forced marriage of Agata Zubčić from Poličnik. Based on the court minutes kept in the office of the Count of Nin, the historical and legal context of the issue of abduction, rape, and forced marriage in the Nin Diocese during the 18th century has been considered. An analysis of the primary sources and their comparison with the insights and conclusions of scholarly literature have helped identify the causes and consequences of abductions, rapes, and forced marriages in the period under consideration, with special reference to Venetian legislation and Catholic canon law concerning this issue and the (non-)implementation of these legal norms in practice.

Keywords: abduction, rape, forced marriage, Nin Diocese, 18th century, canon law

* Zdenko Dundović, Department of Religious Sciences, University of Zadar, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Croatia, E-mail: zdundovic@unizd.hr

** Klara Ćavar, Department of Religious Sciences, University of Zadar, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Croatia, E-mail: kcavar@unizd.hr